

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Навчально науковий інститут бізнесу, інноваційного розвитку та міжнародної діяльності

Обліково-фінансовий факультет

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

БЮДЖЕТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

*конспект лекцій для здобувачів другого
(магістерського) рівня вищої освіти ОПП «Фінанси,
банківська справа та страхування» спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
денної форми здобуття вищої освіти*

**МИКОЛАЇВ
2023**

УДК 336.14:005

Б 98

Друкується за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету від 22.05.2023 р., протокол №10.

Укладач:

Н. М. Сіренко – д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет.

Рецензенти:

Д. В. Калнауз – керуючий відділенням «Миколаївське» Миколаївської філії ПАТ КБ «ПриватБанк»;

С. В. Сирцева – канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і оподаткування, Миколаївський національний аграрний університет.

© Миколаївський національний аграрний університет, 2023

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Склад, обсяг і терміни виконання змістових модулів.....	6
Тема 1. Сутність і складові бюджетного менеджменту.....	7
Тема 2. Органи оперативного управління бюджетним процесом.....	16
Тема 3. Бюджетний процес та організація бюджетного планування в Україні.....	11
Тема 4. Організація виконання дохідної частини бюджету	14
Тема 5. Організація, методи і види бюджетного фінансування...	32
Тема 6. Регулювання міжбюджетних потоків.....	46
Тема 7. Облік виконання бюджету.....	50
Тема 8. Звітність про виконання бюджету.....	57
Тема 9. Контроль за виконанням бюджету.....	67
Тема 10. Світовий досвід бюджетного менеджменту.....	78
Рекомендовані літературні джерела та законодавчо-нормативні акти.....	83

ПЕРЕДМОВА

Мета дисципліни «Бюджетний менеджмент» полягає у вивченні функцій фінансових органів, органів законодавчої та виконавчої влади щодо бюджету та прийомів та методів, які використовують ці органи в процесі керування бюджетними ресурсами і відносинами, що виникають в процесі руху бюджетних потоків.

Предметом даної дисципліни є бюджетний процес та управління ним при перерозподілі національного доходу.

У процесі вивчення дисципліни послідовно розглядаються: теоретичні та організаційні основи бюджетного менеджменту (сутність бюджетного менеджменту, його складові, система управління); органи оперативного управління бюджетом; бюджетне планування; організація виконання дохідної та видаткової частин бюджету; облік та звітність про виконання бюджету та контроль за виконанням його.

Завдання: формування теоретичних і практичних знань щодо методів і джерел формування доходів та напрямів і форм фінансування видатків; оволодіння методикою визначення обсягів бюджетних видатків, які забезпечують реалізацію функцій держави; формування знань з бюджетного процесу, з питань державного кредиту та управління державним боргом.

Метою дисципліни є отримання здобувачами вищої освіти базових знань та набуття практичних навичок з питань вивчення функцій фінансових органів, органів законодавчої влади, які використовують ці органи в управлінні бюджетними ресурсами і відносинами, що виникають у процесі руху бюджетних потоків.

Завдання дисципліни: сформувати у здобувачів вищої освіти теоретичну та методологічну базу, необхідну для оволодіння практикою управління бюджетними ресурсами і відносинами, які виникають в процесі руху бюджетних потоків.

Предмет дисципліни: методологічні положення, теоретико-методологічні засади, інструментарій здійснення бюджетного процесу та управління ним.

Компетентності: Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні завдання і проблеми у професійній діяльності або у процесі навчання у сфері фінансів, банківської справи та страхування, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК3. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК4. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК6. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК9. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ФК1. Здатність використовувати фундаментальні закономірності розвитку фінансів, банківської справи та страхування у поєднанні з дослідницькими і управлінськими інструментами для здійснення професійної та наукової діяльності.

ФК7. Здатність до пошуку, використання та інтерпретації інформації, необхідної для вирішення професійних і наукових завдань у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ФК8. Здатність застосовувати інноваційні підходи в сфері фінансів, банківської справи та страхування.

Програмні результати навчання:

ПРН1. Використовувати фундаментальні закономірності розвитку фінансів, банківської справи та страхування у поєднанні з дослідницькими та управлінськими інструментами для здійснення професійної та наукової діяльності.

ПРН4. Відшукувати, обробляти, систематизувати та аналізувати інформацію, необхідну для вирішення професійних та наукових завдань у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ПРН6. Доступно і аргументовано представляти результати досліджень усно і письмово, брати участь у фахових дискусіях.

ПРН7. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

ПРН8. Вміти застосовувати інноваційні підходи у сфері фінансів, банківської справи та страхування та управляти ними.

ПРН12. Обґрунтовувати вибір варіантів управлінських рішень у сфері фінансів, банківської справи та страхування та оцінювати їх ефективність з урахуванням цілей, наявних обмежень, законодавчих та етичних аспектів.

ПРН13. Оцінювати ступінь складності завдань при плануванні діяльності та опрацюванні її результатів.

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи бюджетного менеджменту.

Тема 1. Сутність і складові бюджетного менеджменту.

Тема 2. Органи оперативного управління бюджетним процесом.

Змістовий модуль 2. Складові бюджетного менеджменту.

Тема 3. Бюджетний процес і бюджетний регламент. Організація бюджетного планування в Україні.

Тема 4. Організація виконання дохідної частини бюджету.

Тема 5. Організація, методи і види бюджетного фінансування.

Тема 6. Регулювання міжбюджетних потоків.

Тема 7. Облік виконання бюджету.

Тема 8. Звітність про виконання бюджету.

Тема 9. Контроль за виконанням бюджету.

Тема 10. Світовий досвід бюджетного менеджменту.

Формування вмінь і навичок, необхідних для практичної діяльності, здійснюється на практичних заняттях, тематика яких відповідає змісту теоретичного курсу.

Структурно-логічна схема вивчення дисципліни

Змістовий модуль		Теми		Обсяги годин			
№	Назва	№	Назва	ЛЗ	ПЗ	СР	Разом
1	Змістовий модуль 1. Теоретичні основи бюджетного менеджменту	1	Сутність і складові бюджетного менеджменту. Предмет і завдання курсу	1	2	10	13
		2	Органи оперативного управління бюджетним процесом	1	2	6	9
Всього за змістовий модуль 1				2	4	16	22
2	Змістовий модуль 2. Складові бюджетного менеджменту	3	Бюджетний процес та організація бюджетного планування в Україні	1	2	6	9
		4	Організація виконання дохідної частини бюджету	1	2	4	7
		5	Організація, методи і види бюджетного фінансування	1	2	4	7
		6	Регулювання міжбюджетних потоків	1	2	4	7
		7	Облік виконання бюджету	1	2	4	7
		8	Звітність про виконання бюджету	1	2	4	7
		9	Контроль за виконанням бюджету	1	2	8	11
		10	Світовий досвід бюджетного менеджменту	1	2	10	13
Всього за змістовий модуль 2				8	16	44	68
Всього годин по навчальній дисципліні				10	20	60	90

Змістовий модуль 1

Теоретичні основи бюджетного менеджменту

Тема 1. Сутність і складові бюджетного менеджменту

Мета: визначити сутність бюджетного менеджменту та його роль у бюджетному процесі, вивчити систему управління бюджетом, дослідити складові бюджетного менеджменту.

- 1.1. Бюджетний менеджмент та його роль у бюджетному процесі.
- 1.2. Система управління бюджетом.
- 1.3. Складові бюджетного менеджменту.

Ключові слова: управління, управління бюджетом, бюджетний процес, бюджет, планування бюджету.

Key words: management, budget management, budget process, budget, budget planning.

1.1 Бюджетний менеджмент та його роль у бюджетному процесі.

Бюджетний менеджмент – це сукупність взаємопов'язаних дій (управлінських функцій), прийомів, методів, що направлені на керування бюджетними ресурсами і відносинами, які виникають у процесі руху бюджетних потоків.

Бюджетний менеджмент повинен дати відповідь на питання – як ефективно керувати цим рухом і відносинами.

Кожна система управління, в тому числі і бюджетна, складається із двох взаємопов'язаних частин – *об'єкта і суб'єкта управління*.

Об'єктом виступає бюджет.

Утім саме 1781 р. вважається роком, коли був складений перший бюджет. Події Великої французької революції привели до розвитку публічності бюджету, і в 1791 р. у Конституції Франції було визначено порядок затвердження бюджету парламентом. Перший Державний бюджет був затверджений на 1919 р. 24 січня того самого року.

Багатогранність бюджету виражається через його специфічні ознаки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 Ознаки бюджету

Бюджет як економічна категорія	економічні відносини, які виникають між державою в особі державних органів влади та органів місцевого самоврядування, з однієї сторони, й юридичними і фізичними особами – з іншої, з приводу утворення централізованого фонду коштів держави, його розподілу і використання для задоволення суспільних потреб
Бюджет за формою прояву	основний фінансовий план, баланс доходів та видатків держави на відповідний період, що має силу закону
Бюджет за матеріальним змістом	централізований фонд коштів, які, перебуваючи у постійному русі, утворюють вхідні, внутрішні і вихідні грошові потоки

продовження таблиці 1.1

Бюджет як правова категорія	правовідносини, що регулюються нормами права, юридично закріплюються відповідним правовим актом – Законом «Про державний бюджет», який є основою організації бюджетного процесу
Бюджет за організаційною структурою	центральна ланка фінансової системи, що впливає на пропорції перерозподілу ВВП між іншими сферами та ланками

Відповідно до Бюджетного Кодексу України (ст. 2) – бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Бюджетна система України – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Економічна вагомість бюджету – забезпечення дієвого впливу на суспільне відтворення і залежить від способів мобілізації фінансових ресурсів та напрямів їх використання.

Таким чином, бюджет впливає на темпи економічного росту, структуру та розвиток суспільного виробництва, оптимізацію вартісних пропорцій у розподілі доходів на задоволення загальнодержавних та внутрішньогосподарських потреб, на функціонування виробничої та невиробничої сфери, різних галузей народного господарства. Функції державного бюджету зазначено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2. Функції державного бюджету

Функція	Сутність функції
Розподільча	Держава концентрує грошові кошти і використовує їх з метою задоволення загальносуспільних потреб
Контрольна	Дозволяє своєчасно і повно оцінити фінансові ресурси, які надходять у розпорядження держави, а також яким чином складаються пропорції з їх розподілом та наскільки ефективно вони використовуються
Забезпечення існування держави	Створення фінансової бази існування держави: для утримання президентської, законодавчої і виконавчої влади, правоохоронних і митних органів, податкової служби, здійснення зовнішньоекономічної діяльності тощо
Стимулююча	Справедливий і неупереджений розподіл державних коштів між суб'єктами господарювання з метою стимулювання їх економічної активності

Перерозподільний характер бюджетних відносин проявляється через перерозподіл доходів юридичних і фізичних осіб. Необхідність такого перерозподілу пояснюється існуванням держави як суб'єкта влади. Такий перерозподіл обмежується у певній мірі. Ці обмеження визначаються державою і мають не підривати стимулів до активної діяльності суб'єктів

господарювання, а також не сприяти формуванню утриманських настроїв у населення й інших суб'єктів, які отримують трансферти або допомогу з бюджету.

Всеохоплюючий характер бюджету проявляється через взаємодію суб'єктів бюджетних відносин. Так, з одного боку, при сплаті податків в односторонньому прядку здійснюється прямий зв'язок між державою і суб'єктами оподаткування – юридичними і фізичними особами. З іншого боку, держава з бюджетного фонду надає останнім трансферти, допомоги, здійснює бюджетне кредитування господарської діяльності тощо. Крім цього, використовуючи ринковий механізм, держава купує певні товари і послуги, а відтак впливає на ринкову кон'юнктуру.

Суб'єктами є органи управління бюджетом. Ознаки бюджетних відносин розкрито в табл. 1.3.

Таблиця 1.3. Ознаки бюджетних відносин

Ознаки бюджетних відносин	
Перерозподільний характер	Бюджет виконує функції перерозподілу ВВП між галузями, регіонами, верствами населення
Всеохоплюючий характер	Ними охоплені всі юридичні і фізичні особи
Законодавче регулювання	Здійснюється за трьома напрямками: - загальним (Бюджетним кодексом); - законами, що регламентують надходження доходів і фінансування видатків; - прийняттям щорічного закону про Державний бюджет на поточний рік

Предметом бюджетного менеджменту як навчальної дисципліни є бюджетний процес і управління ним.

1.2 Система управління бюджетом.

Система управління бюджетом є комбінацією двох складових: органів управління та етапів і методів управлінської діяльності у бюджетному процесі (рис. 1.1).

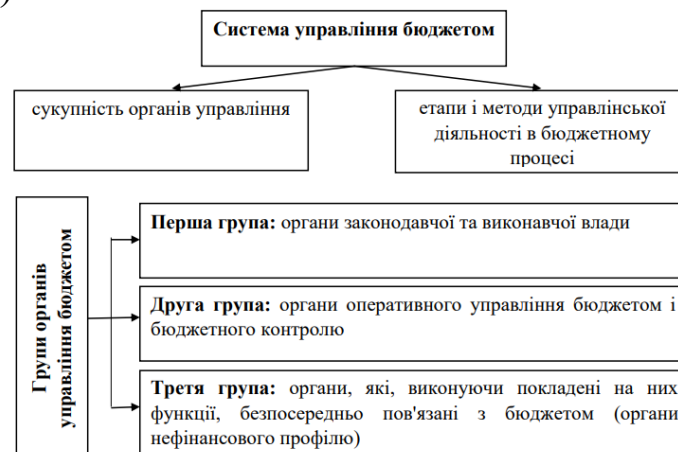

Рисунок 1.1. Система управління бюджетом

Виділяють три групи органів управління бюджетом:

1. Органи законодавчої та виконавчої влади. Оскільки Державний бюджет як основний фінансовий план держави затверджується у вигляді Закону, то Верховна Рада України (ВРУ) виступає провідним органом управління бюджетом. Численні місцеві бюджети затверджуються на відповідних рівнях місцевими законодавчими органами – радами, які є провідними органами управління місцевими бюджетами. Органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів України (КМУ), місцеві державні адміністрації, виконавчі комітети) забезпечують підготовку проєкту відповідного бюджету та його виконання.

2. Органи, які здійснюють оперативне управління бюджетом і бюджетний контроль (Міністерство фінансів України та місцеві фінансові органи, Державна аудиторська служба України, Державна казначейська служба України, Державна податкова служба України, Рахункова палата України).

Особливість їхнього функціонування – це виконання спеціалізованих функцій у ході бюджетного процесу.

3. Органи нефінансового профілю, які в ході бюджетного процесу виконують другорядні функції (Міністерство економіки України, Державна служба України з питань праці, Міністерство внутрішніх справ, органи юстиції та нотаріальні контори; природоохоронні органи; тощо). Ці суб'єкти пов'язані з бюджетом через формування доходів, оскільки їм надано право нараховувати й стягувати встановлені законодавством обов'язкові платежі (державне мито, судовий та інші збори), а також штрафні санкції (за порушення митних правил, екологічного законодавства, правил полювання та риболовства, користування різними природними ресурсами, законодавства в сфері ціноутворення, правил дорожнього руху тощо).

Держава реалізує бюджетну політику за допомогою органів управління. В Україні стратегічне управління бюджетом здійснюють: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, органи місцевого самоврядування.

Верховна Рада України як єдиний загальнонаціональний постійно діючий, колегіальний виборчий орган законодавчої влади, ухвалює закони, в тому числі з фінансових питань, основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період, затверджує Державний бюджет України та вносить зміни до нього, здійснює контроль за його виконанням, визначає перелік податків і зборів, засади внутрішньої і зовнішньої політики України тощо.

Кабінет Міністрів України є найвищим органом виконавчої влади, якому підпорядковуються міністерства, комітети, центральні органи, наділені спеціальним статусом.

Кабінет Міністрів України: забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної і податкової політики; розробляє проєкт основних напрямків

бюджетної політики на наступний рік; організовує розробку проєкту закону про Державний бюджет України на відповідний рік і забезпечує його виконання; приймає рішення про використання коштів, визначає умови здійснення державних запозичень, у тому числі вид, валюту, строк та відсоткову ставку державних запозичень резервного фонду Кабінету Міністрів України.

До компетенції уряду також входить розробка та забезпечення здійснення загальнодержавних програм економічного, соціального і культурного розвитку.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Основні функції і повноваження Президента України визначаються Конституцією України. Відповідно до чинної Конституції України Президенту України належить право підписання законів, прийнятих Верховною Радою України і оприлюдненні їх. Відтак, схвалений Верховною Радою України закон про державний бюджет на відповідний рік спочатку підписуються Головою Верховної ради і надсилаються Президенту України. Відповідно до Конституції України (ст. 94) Президент України протягом 15-ти днів після одержання закону підписує його та офіційно оприлюднює або повертає закон зі своїми сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. Якщо під час повторного розгляду закон знову буде прийнятий Верховною Радою не менш як двома третинами голосів від її конституційного складу Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом 10 днів.

Для здійснення своїх повноважень Президент України в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, створює консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби.

Зокрема, такими органами є Адміністрація Президента України, Державне управління справами, Фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні, Національна академія державного управління при Президентові України, Національний інститут стратегічних досліджень та інші.

Управління бюджетом на місцевому рівні здійснюють органи місцевого самоврядування.

Вони наділені певними функціями:

- самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети;

- самостійно розпоряджаються коштами місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання;

- встановлюють ставки місцевих податків і зборів, які зараховуються до відповідних місцевих бюджетів;

- приймають рішення щодо здійснення місцевих запозичень, тощо.

Міністерство фінансів України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. При цьому важливо відзначити, що Міністерство фінансів України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної фінансової, бюджетної, а також податкової і митної політики (окрім адміністрування податків, зборів,

митних платежів та реалізації податкової і митної політики), політики у сфері державного фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності, видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (тіньовій економіці) та ін.

Відповідно до покладених на нього завдань **Міністерство фінансів України** виконує такі функції:

- здійснює нормативно-правове регулювання у фінансовій, бюджетній, податковій, митній сферах, у сфері адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску; у сфері державного фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку, випуску і проведення лотерей, організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності, видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх обігу та обліку, у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

- здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету;

- складає та уточнює прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди;

- визначає основні організаційно-методичні засади бюджетного планування, які використовуються для підготовки бюджетних запитів і розроблення проєкту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди, загальний рівень доходів, видатків і кредитування бюджету, дає оцінку обсягу фінансування бюджету для складення проєкту Державного бюджету України та індикативних прогнозних показників Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди;

- здійснює заходи з підвищення ефективності управління державними фінансами;

- проводить разом з іншими органами виконавчої влади аналіз фінансово-економічного стану держави, перспектив її подальшого розвитку;

- розробляє разом з іншими центральними органами виконавчої влади проєкт Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період;

- розробляє в установленому порядку проєкт закону про Державний бюджет України на відповідний рік та готує відповідні матеріали, що додаються до нього;

– організовує роботу, пов'язану із складенням та управлінням виконання Державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету;

– удосконалює міжбюджетні відносини тощо.

Міністерство фінансів України у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також з підприємствами, установами і організаціями.

Департаменти (управління) фінансів міських рад є виконавчими органами відповідних міських рад. Ці департаменти здійснюють свої функції відповідно до законодавства України зі складання, виконання бюджету, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами міських бюджетів. Департаменти здійснюють загальну організацію та управління виконанням міських бюджетів, координацію діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання міських бюджетів.

Державна служба фінансового моніторингу України (далі – Держфінмоніторинг України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» від 17 вересня 2014 р. № 455 Держфінмоніторинг України входить до системи органів виконавчої влади та утворюється з метою реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Державна казначейська служба України (Казначейство України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України. Відповідно до Положення про Державну казначейську службу України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 215 (із змінами і доповненнями) Казначейство України входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних ресурсів.

Казначейство України є учасником системи електронних платежів Національного банку України. Воно у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства фінансів України та іншими нормативно-правовими актами. Нині Державна казначейська служба України тісно співпрацює з такими міжнародними організаціями, як Світовий банк,

Міжнародний валютний фонд, Організація економічного співробітництва і розвитку та Європейський банк реконструкції та розвитку. Одним із нагальних питань, які потребують вирішення найближчим часом, є приведення в порядок, відповідно до необхідної функціональності Державної казначейської служби України, законодавчо-нормативних актів, що обумовлюють особливості роботи та взаємодію Казначейства України з іншими органами влади. Це надасть можливість остаточно закріпити специфіку роботи Казначейства України, наголосити на його відмінності від інших органів виконавчої влади, яка полягає у поєднанні функцій органу виконавчої влади та системного банку, а також стане підставою для подальшого розвитку, вдосконалення та легітимності його діяльності. Основними пріоритетними напрямками щодо розширення повноважень (прав) Державної казначейської служби України має бути:

- можливість використання програмно-технічних комплексів Казначейства України на регіональному рівні з метою посилення контролю за витрачанням бюджетних коштів при здійсненні казначейського обслуговування місцевих бюджетів;

- отримання додаткових повноважень щодо запобігання правопорушенням у бюджетній сфері;

- організація роботи на основі застосування стандарту з управління інноваційними проектами та програмами на основі системи знань P2M;

- посилення координації роботи Казначейства України з Державною податковою службою України у частині своєчасної кваліфікації та упередження порушень в процесі виконання бюджету.

Казначейство України утримується за рахунок коштів Державного бюджету України. При цьому Казначейство України та його територіальні органи мають самостійні кошториси, реєстраційні та інші бюджетні рахунки як в самому Казначействі, так і в установах банків.

1.3 Складові бюджетного менеджменту.

Всі складові бюджетного менеджменту тісно пов'язані між собою, оскільки спрямовані на єдиний об'єкт управління, яким є бюджет держави. Кожна складова використовує елементи загальних, загальнонаукових, спеціально наукових, спеціальних методів, виходячи з поставленої мети та завдань управлінської діяльності.

Одним із найважливіших складових управління державними фінансами є бюджетне планування, яке охоплює перші дві стадії бюджетного процесу: складання проекту бюджету, розгляд і затвердження бюджету.

Саме на цих стадіях визначаються показники бюджету планового року, від реальності та наукової обґрунтованості яких залежить якість виконання державною своїх конституційних функцій.

Змістовна частина процесу складання проекту бюджету держави полягає в розробці та внесенні коректив до довготермінових і середньотермінових прогнозів, а також в обґрунтуванні показників бюджету планового року. При цьому учасники бюджетного процесу повинні забезпечити взаємозв'язок між

показниками бюджету, плану соціально-економічного розвитку країни та інших державних планів і програм. Основними критеріями формування і забезпечення єдності всіх планів і прогнозів держави та бюджету мають бути прозорість, ефективність, збалансованість, взаємозв'язок і взаємозалежність, відповідність, узгодженість, координація, моніторинг. Дотримання таких умов є важливим чинником стабільності соціально економічного розвитку, реальності планових обсягів доходів бюджету та забезпечення його виконання.

Метою планування доходів на стадії складання бюджету є визначення реальних обсягів їхніх надходжень у розрізі окремих видів, адміністративно територіальних утворень, а також розробка необхідних заходів і механізмів щодо їхньої мобілізації до відповідних бюджетів.

На стадії бюджетного планування дуже складним є визначення видатків бюджету та їхній розподіл між окремими ланками бюджетної системи. В основі розподілу видатків між окремими бюджетами є функції держави, їхній обсяг і характер відповідно до Конституції України.

Другою складовою управління державними фінансами є організація виконання бюджету.

Виконання бюджету – організований процес мобілізації доходів бюджету та здійснення видатків відповідно до закону про державний бюджет й рішень органів місцевого самоврядування про місцеві бюджети.

Процес виконання бюджетів знаходиться під впливом різноманітних чинників об'єктивного та суб'єктивного походження.

Об'єктивними чинниками є: форс-мажорні обставини, стихійні лиха тощо, які незалежно від позитивних рішень держави негативно впливають на процес наповнення доходної частини бюджетів та фінансування видатків.

Всі інші чинники, які обумовлені некваліфікованим прийняттям управлінських рішень, відносяться до суб'єктивних. Виконання доходної частини бюджету пов'язане з мобілізацією податкових і неподаткових надходжень визначеними законодавством методами.

Виконання видаткової частини бюджету здійснюється за допомогою таких форм, як бюджетне фінансування, бюджетне кредитування та бюджетне резервування.

Третя складова управління бюджетними коштами охоплює процес формування бюджетної інформації, організації бюджетного обліку та звітності.

Бюджетна інформація є основою формування та реалізації бюджетної політики держави. Така інформація повинна формуватись з урахуванням наступних вимог: достовірність; реальність; повнота; системність; достатність; своєчасність; доступність; зрозумілість; оптимальне поєднання конфіденційності; прозорість і наочність; єдність; надійність та інші.

Бюджетний облік – науково обґрунтована система спостереження, відображення, групування, узагальнення та контролю за кількісними та якісними показниками виконання бюджетів.

Основним завданням бюджетного обліку є повне і достовірне відображення процесів надходження і використання бюджетних коштів.

Бюджетна звітність – це сукупність упорядкованих взаємопов’язаних між собою показників, які характеризують кількісні та якісні результати виконання бюджетів усіх рівнів. У процесі складання бюджетної звітності необхідно забезпечувати дотримання всіх принципів, включаючи ті, які сьогодні порушуються, зокрема, доступності, сталості, зіставності, реальності і гласності.

Четвертою складовою управління є **державний фінансовий контроль**. Сутність бюджетного контролю доцільно розглядати виходячи із вчення про бюджет держави та економічний контроль.

Зважаючи, що сутність бюджету полягає у сукупності грошових відносин з метою формування і використання основного централізованого фонду грошових коштів держави та проявляється за допомогою розподільчої й контрольної функції, під бюджетним контролем доцільно вважати матеріальне вираження контрольної функції бюджету.

Бюджетний контроль є складовою фінансового контролю і базується на категорії контролю як функції системи управління суспільними процесами. Враховуючи особливості бюджетного контролю, сферу його застосування, можна вважати, що він є об’єктивно обумовленою складовою процесу економічної діяльності суспільства, однією з функцій управління бюджетною системою країни й використовується там, де існують бюджетні відносини.

Тема 2. Органи оперативного управління бюджетним процесом

Мета: розглянути діяльність Міністерства фінансів України як провідного суб’єкта оперативного бюджетного менеджменту, вивчити особливості діяльності Державної казначейської служби України як суб’єкта оперативного управління бюджетними ресурсами країни, розкрити особливості діяльності Державної податкової служби України в системі органів оперативного управління бюджетом, дослідити функції Державної служби фінансового моніторингу України та її повноваження у сфері бюджетного менеджменту.

- 2.1. Міністерство фінансів України – провідний суб’єкт оперативного бюджетного менеджменту.
- 2.2. Державна казначейська служба України як суб’єкт оперативного управління бюджетними ресурсами країни.
- 2.3. Державна податкова служба України в системі органів оперативного управління бюджетом.
- 2.4. Державна служба фінансового моніторингу України та її повноваження у сфері бюджетного менеджменту.

Ключові слова: бюджетний процес, оперативне управління, фінансова діяльність, органи державної влади.

Key words: budget process, operational management, financial activity, state authorities.

2.1 Міністерство фінансів України – провідний суб’єкт оперативного бюджетного менеджменту.

Основна мета діяльності МФУ – забезпечення проведення єдиної фінансової, в тому числі бюджетної, податкової, митної, боргової політики, спрямованої на реалізацію визначених завдань економічного та соціального розвитку України, здійснення координації діяльності у цій сфері інших центральних органів виконавчої влади. Сфера управління МФУ поширюється на:

1) місцеві фінансові органи;
 2) центральні органи виконавчої влади, які повинні узгоджувати (спрямовувати та координувати) власну діяльність через Міністра фінансів України:

- Державна казначейська служба України;
- Державна аудиторська служба України;
- Державна податкова служба України;
- Державна митна служба України;
- Державна служба фінансового моніторингу України.

3) підприємства, установи та організації, що належать до сфери управління МФУ (наприклад, ДП «Київська офсетна фабрика», казенні підприємства пробірного контролю, Державний гемологічний центр України, Державна іпотечна установа, Фонд розвитку інновацій, ДУ «Відкриті публічні фінанси» тощо).

Основні завдання, що виконує МФУ, містять понад 90 позицій, які доцільно згрупувати за такими напрямками діяльності:

1) формування та забезпечення реалізації бюджетної, податкової та митної політики держави;

2) здійснення разом з іншими органами виконавчої влади аналізу сучасної фінансово-економічної ситуації в Україні, а також перспектив її розвитку;

3) розроблення стратегії щодо внутрішніх і зовнішніх запозичень держави, а також погашення та обслуговування державного боргу;

4) розробка проєкту Державного бюджету України та прогнозних показників зведеного бюджету України, забезпечення в установленому порядку виконання Державного бюджету України та дотримання вимог Бюджетного кодексу тощо;

5) зосередження та перерозподіл фінансових ресурсів держави за пріоритетними програмами соціально-економічного розвитку України;

б) розробка та проведення державної політики у сфері виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння, випуску та обігу цінних паперів тощо.

Сьогодні Україна надзвичайно зацікавлена в модернізації державних інститутів влади на основі європейських цінностей, що вимагає вдосконалення, а іноді й розбудови злагоджених механізмів управління державними фінансовими ресурсами. Тому саме МФУ – провідний орган влади, який повинен розвивати систему виконавчої влади у сфері оперативного управління бюджетними ресурсами та бюджетним процесом.

2.2 Державна казначейська служба України як суб'єкт оперативного управління бюджетними ресурсами країни.

Державна казначейська служба України (Казначейство України) – центральний орган виконавчої влади, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних ресурсів, а також бухгалтерського обліку виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Казначейське обслуговування бюджетних коштів – це проведення з ними різних операцій, зокрема:

- а) зарахування надходжень (доходів) бюджету;
- б) реєстрація взятих розпорядниками бюджетних коштів зобов'язань;
- в) проведення грошових платежів за такими зобов'язаннями;
- г) контроль за здійсненням бюджетних повноважень тощо.

Виконання таких завдань зумовило участь Казначейства України в системі електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ).

Серед пріоритетних напрямів розширення повноважень Казначейства України як суб'єкта оперативного управління бюджетними ресурсами країни доцільно виокремити такі:

- можливість використання програмно-технічних комплексів Казначейства України на місцевому рівні з метою посилення контролю за цільовим витрачанням бюджетних коштів при здійсненні казначейського обслуговування місцевих бюджетів;
- отримання додаткових повноважень щодо запобігання бюджетним правопорушенням;
- організація роботи на основі застосування стандарту з управління інноваційними проєктами та програмами на основі системи знань Р2М;
- посилення координації роботи Державної казначейської служби України з Державною аудиторською та Державною податковою службами України в частині своєчасної кваліфікації та упередження порушень у процесі виконання бюджету.

2.3 Державна податкова служба України в системі органів оперативного управління бюджетом.

Вагоме місце в системі органів оперативного управління державним бюджетом належить Державній податковій службі (ДПС) України та Державній митній службі (ДМС) України, які належать до центральних органів виконавчої влади.

ДПС України оперативно управляє бюджетними ресурсами, реалізуючи державну податкову політику, а також державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ), зокрема:

- контролює своєчасність і повноту надходження до бюджетів і державних цільових фондів обов'язкових податкових та інших платежів;
- розробляє пропозиції до законопроектів з питань оподаткування й формування доходів бюджетів;
- адмініструє питання податкової звітності та обліку;
- відстежує податкові правопорушення й ухвалює передбачені законодавством рішення за їхніми наслідками тощо.
- ДМС України контролює дотримання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, громадянами законодавства з питань державної митної справи. Коло повноважень ДМС передбачає відповідальність за:
 - забезпечення митної безпеки країни та захисту її митних інтересів;
 - обґрунтування пропозицій по вдосконаленню державної митної політики;
 - контроль за отриманням митного законодавства під час переміщення товарів, валютних цінностей, транспортних засобів і громадян через митний кордон держави, в тому числі щодо повноти й своєчасності виконання зобов'язань по митних платежах;
 - запобігання та протидії контрабанді та іншим порушенням митних правил тощо.

2.4 Державна служба фінансового моніторингу України та її повноваження у сфері бюджетного менеджмент.

Державна служба фінансового моніторингу (Держфінмоніторинг) України створена відповідно до Міжнародних стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та виконує функції підрозділу фінансової розвідки в його «адміністративному» варіанті. З 2005 року Держфінмоніторинг України належить до центральних органів виконавчої влади.

Держфінмоніторинг є органом, уповноваженим Україною на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки (Financial Intelligence

Unit) та є національним центром для отримання та аналізу: повідомлень про підозрілі операції, іншої інформації, яка має відношення до відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Місце Держфінмоніторингу в системі органів оперативного управління державним бюджетом визначається його місією – запобігати та протидіяти легалізації (відмиванню) доходів, які одержані злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. З цією метою Держфінмоніторинг України зобов'язаний:

- обґрунтовувати та подавати Міністру фінансів України пропозиції щодо заходів державної політики, спрямованих на боротьбу з легалізацією незаконно отриманих доходів і фінансуванням протиправних діянь;
- контролювати (від моніторингу, збору до стратегічного й оперативного аналізу) інформацію про фінансові операції, які містять ознаки протиправних;
- проводити національну оцінку відповідних ризиків;
- координувати діяльність національних державних органів, а також забезпечувати міжнародну співпрацю з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення тощо.

Змістовий модуль 2

Складові бюджетного менеджменту

Тема 3. Бюджетний процес та організація бюджетного планування в Україні

Мета: вивчити сутність поняття «бюджетний процес» та розглянути складові бюджетного процесу в Україні, дослідити основи та методи бюджетного планування, розглянути програмно-цільовий метод бюджетного планування, вивчити завдання та методологію планування доходів бюджету й особливості планування видатків бюджету.

Питання:

- 3.1. Поняття та складові бюджетного процесу в Україні.
- 3.2. Основи бюджетного планування.
- 3.3. Методи бюджетного планування.
- 3.4. Програмно-цільовий метод (ПЦМ) бюджетного планування.
- 3.5. Завдання та методологія планування доходів бюджету.
- 3.6. Особливості планування видатків бюджету.

Ключові слова: планування, доходи, витрати, кошторис витрат, Державний бюджет України.

Key words: planning, income, expenses, cost estimate, State Budget of Ukraine, budget regulations.

3.1 Поняття та складові бюджетного процесу в Україні.

Бюджетним кодексом України регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України, *бюджетний процес* – це регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Стадіями бюджетного процесу визнаються:

- 1) складання та розгляд Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) і прийняття рішення щодо них;
- 2) складання проєктів бюджетів;
- 3) розгляд проєкту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- 4) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- 5) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства.

Оцінка ефективності бюджетних програм здійснюється на підставі даних моніторингу, аналізу результативних показників бюджетних програм, а також іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, кошторисах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання кошторисів та звітах про виконання паспортів бюджетних програм. Організаційно-методологічні засади здійснення оцінки ефективності бюджетних програм головними розпорядниками бюджетних коштів визначаються Міністерством фінансів України.

Учасниками бюджетного процесу є органи, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями (правами та обов'язками з управління бюджетними коштами).

Контроль за дотриманням бюджетного законодавства спрямований на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами та здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками відповідно Бюджетного кодексу України та іншого законодавства, а також забезпечує:

- 1) оцінку управління бюджетними коштами (включаючи проведення державного фінансового аудиту);
- 2) правильність ведення бухгалтерського обліку та достовірність фінансової і бюджетної звітності;
- 3) досягнення економії бюджетних коштів, їх цільового використання, ефективності і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень;
- 4) проведення аналізу та оцінки стану фінансової і господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів;
- 5) запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави і територіальних громад у процесі управління об'єктами державної та комунальної власності;
- 6) обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету.

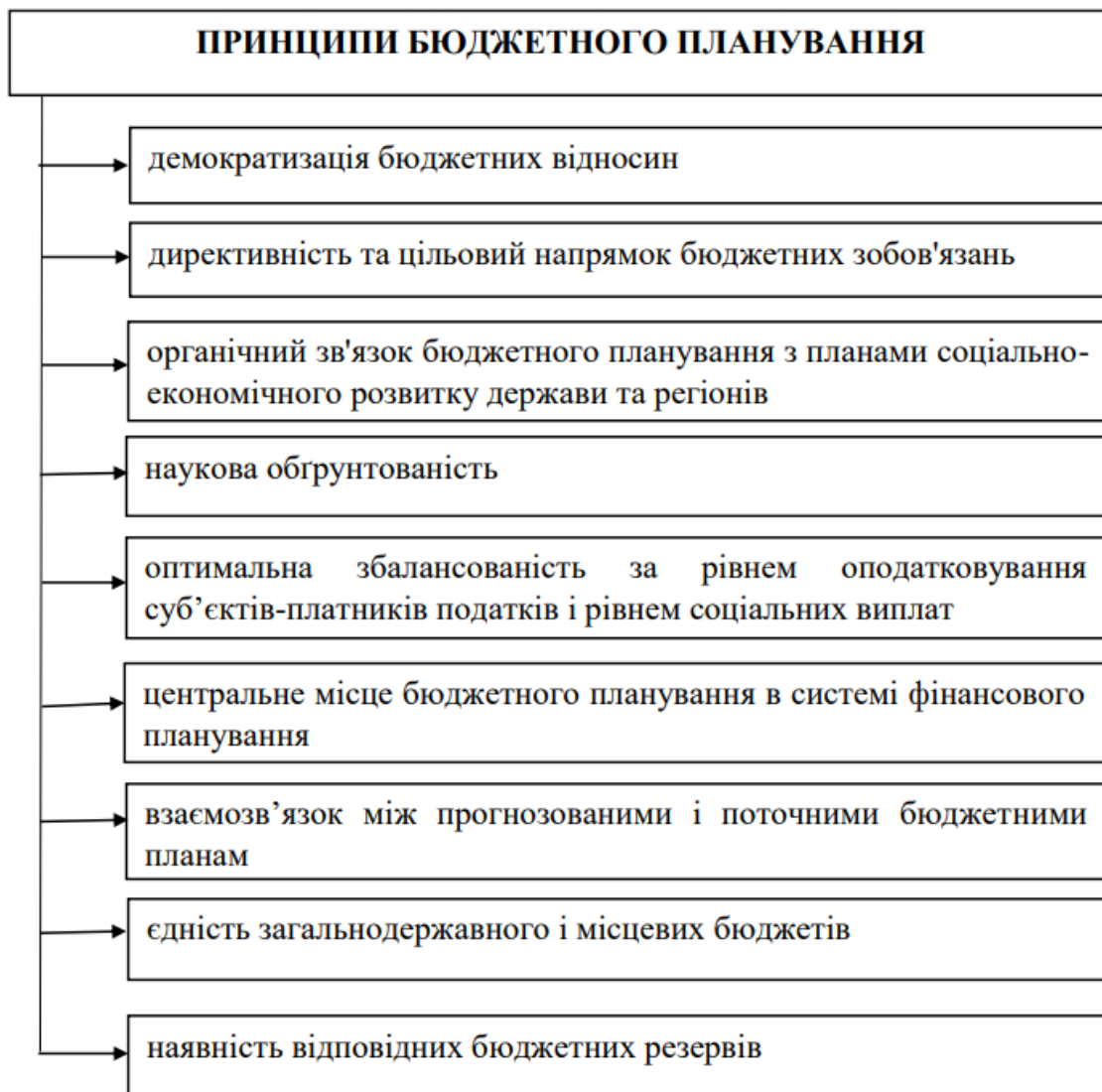
3.2 Основи бюджетного планування.

Бюджетне планування за сутністю можна визначити як науково обґрунтований процес встановлення джерел і обсягів формування та напрямів використання централізованого фонду грошових коштів держави. За його допомогою держава визначає рівень централізації фінансових ресурсів у процесі розподілу та перерозподілу ВВП, методи мобілізації грошових коштів відповідно до засад економічної політики.

Бюджетне планування займає центральне місце у фінансовому плануванні, оскільки пов'язане з показниками фінансових планів підприємств, організацій та установ різних форм власності та рівнів підпорядкування. У процесі його здійснення аналізують кількісні та якісні показники окремих галузей економіки, економічних регіонів, що дає змогу врахувати максимальну кількість пропозицій стосовно зміцнення дохідної бази бюджету, забезпечення держави та органів місцевого самоврядування необхідним обсягом фінансових ресурсів для виконання функцій, визначених Конституцією України.

Призначення бюджетного планування у загальному вигляді зводиться до: забезпечення збалансованості фінансових ресурсів держави; визначення реальних джерел доходів; визначення пріоритетів у видатковій політиці; здійснення ефективного управління державним боргом.

Завданнями бюджетного планування є: формування найважливіших народногосподарських пропорцій розвитку економіки на плановий період; виявлення резервів у галузях економіки і спрямування їх на виконання плану економічного і соціального розвитку; мобілізація грошових надходжень за окремими джерелами та формування доходів бюджету з урахуванням резервів їх збільшення; раціональний розподіл видатків державного бюджету між окремими ланками бюджетної системи та збалансування бюджетів; здійснення державного фінансового контролю за ходом виконання бюджету. Принципи бюджетного планування відображено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1 Принципи бюджетного планування

3.3 Методи бюджетного планування.

За формою бюджетне планування виступає як процес складання, розгляду і затвердження основного фінансового плану – державного бюджету.

За змістом бюджетне планування – це особлива сфера фінансової діяльності держави, що пов'язана з обґрунтуванням певних управлінських рішень стосовно фінансового забезпечення держави.

Бюджетне планування передбачає: визначення реальних джерел і достовірних обсягів доходів бюджету; оптимізацію структури витрат бюджету; досягнення збалансованості між доходами і витратами; встановлення оптимальної структури розмежування бюджетних коштів.

Функціонування бюджетної системи України вимагає виділення трьох аспектів бюджетного планування: зведеного, територіального та адресного. Методи бюджетного планування наведено на рис. 3.1.

Рисунок 3.1 Методи бюджетного планування

3.4 Програмно-цільовий метод (ПЦМ) бюджетного планування.

Використання ПЦМ при формуванні Державного бюджету України та місцевих бюджетів змінює ідеологію бюджетного процесу, підвищує його ефективність: процес формування бюджету починається із зосередження уваги на результатах, яких необхідно досягти в державному секторі, та на ресурсах, потрібних для досягнення цих результатів. При застосуванні ПЦМ визначають пріоритети розподілу бюджетних ресурсів, виявляють джерела фінансування витрат і здійснюють контроль за цільовим і ефективним використанням коштів.

Мета задіяння ПЦМ у бюджетному менеджменті – встановити зв'язок між бюджетним фінансуванням і отриманими результатами. Її досягнення потребує:

а) середньострокового та стратегічного планування обсягу надходжень і витрат;

б) попереднього розрахунку (прогнозування) розміру доходів і видатків;

в) довгострокового планування капітальних інвестицій.

До складових ПЦМ належать:

1) *бюджетна програма* – «сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань і очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій»; формується на етапі підготовки пропозицій до Бюджетної декларації / прогнозу місцевого бюджету, а також при складанні бюджетного запиту; затверджується протягом 30 днів після набрання чинності Закону про Державний бюджет України / рішення про місцевий бюджет;

2) *паспорт бюджетної програми* – «документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), та цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів»;

3) відповідальний виконавець бюджетної програми (головний або нижчого рівня розпорядник бюджетних коштів);

4) результативні показники бюджетної програми – індикатори стану використання бюджетних коштів (показники затрат, продукту, ефективності, якості).

Міністерство фінансів України своїм наказом деталізувало порядок складання паспортів бюджетних програм і звітів про їх виконання.

Успішність застосування ПЦМ у бюджетному процесі залежить від своєчасності та повноти проведення моніторингу та оцінки ефективності виконання бюджетних програм. У цих заходах зростає роль громадського контролю за діями представників органів влади та розпорядників бюджетних коштів.

Переваги ПЦМ:

– забезпечується прозорість та ефективність бюджетного процесу, чітко визначаються цілі та завдання, на досягнення яких витрачаються бюджетні ресурси, ретельніше оцінюється активність учасників бюджетного процесу;

– упорядковується діяльність головних розпорядників бюджетних коштів щодо формування та виконання бюджетних програм шляхом розмежування відповідальності за реалізацію кожної програми між відповідальними виконавцями;

- поліпшується розподіл ресурсів, спрямованих на реалізацію стратегічних пріоритетів, як між галузями, так і в окремих галузях національної економіки;
- підвищується якість розробки бюджетної політики.

3.5 Завдання та методологія планування доходів бюджету.

Успішне планування показників доходів державного бюджету за кожним його джерелом залежить від якості та своєчасності виконання таких завдань:

- виявлення потенційних джерел надходжень бюджету;
- збір достовірних вихідних даних по кожному джерелу доходів;
- прогноз ризиків недоотримання доходів;
- виявлення резервів зростання надходжень бюджету;
- вибір найбільш придатної методики планування розміру доходів;
- розрахунок обсягу надходжень бюджету за кожним джерелом з урахуванням можливих ризиків і потенційних резервів зростання.

Виконання цих завдань базується на:

- а) результатах аналізу стану виконання планових показників доходів бюджету в трьох попередніх періодах і в поточному році;
- б) оцінці втрат надходжень через невикористані можливості їх акумуляції;
- в) прогнозі макроекономічних показників економічного та соціального розвитку країни та окремих територій.

При розрахунку розміру надходжень бюджету за кожним їхнім джерелом враховуються дані статистичної та облікової інформації, зокрема:

- кількість платників обов'язкових платежів (податків, зборів), її динаміка;
- ставки й терміни сплати обов'язкових платежів (податків, зборів);
- розміри заборгованості перед бюджетом (за податками, бюджетними позичками, державними гарантіями);
- отримання офіційних трансфертів від органів влади інших рівнів, міжнародних організацій, урядів зарубіжних країн;
- затверджені плани продажу та надання в оренду об'єктів державної / комунальної власності;
- показники стану й динаміки розвитку національного та світового фінансового ринків.

3.6 Особливості планування видатків бюджету.

Загальноприйнятим у вітчизняній та іноземній економічній літературі є визнання провідної ролі видатків державного бюджету у фінансовому забезпеченні потреб соціально-економічного розвитку суспільства. На обсяги, склад і структуру видатків бюджетів впливають обсяги та характер функцій держави.

До основних завдань, які виконують органи влади в процесі планування видатків державного бюджету за кожним їхнім напрямком у плановому періоді, належать:

- уточнення зобов'язань, які братиме на себе держава, відповідно до законодавства України;
- конкретизація власних і делегованих повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування;
- окреслення напрямів спрямування бюджетних ресурсів на виконання державою функцій;
- визначення частки ВВП, яку, згідно з чинним законодавством, доцільно спрямувати на виконання державою своїх функцій;
- збір усіх вихідних даних, необхідних для бюджетного планування;
- прогноз можливих ризиків недофінансування видатків;
- виявлення резервів економії видатків;
- вибір найбільш придатної методики розрахунку обсягу видатків;
- розрахунок суми видатків за кожним напрямом з урахуванням можливих ризиків і невикористаних резервів.

Кожен розпорядник бюджетних коштів розраховує потребу в обсягах фінансування за статтями власного кошторису в межах доведеного йому ліміту коштів. При цьому першочергово плануються видатки за захищеними статтями.

Теми 4. Організація виконання дохідної частини бюджету

Мета: дослідити зміст та принципи виконання бюджету, вивчити розпис доходів і видатків як основу виконання бюджету, з'ясувати особливості виконання Державного бюджету України за доходами.

Питання:

- 4.1. Зміст та принципи виконання бюджету.
- 4.2. Розпис доходів і видатків як основа виконання бюджету.
- 4.3. Виконання Державного бюджету України за доходами.

Ключові слова: доходи, витрати, управління податками, податки, бюджет.

Key words: income, expenses, tax management, taxes, budget.

4.1 Зміст та принципи виконання бюджету.

Виконання бюджету відбувається на четвертому етапі бюджетного процесу на всіх рівнях бюджетної системи країни. За своїм змістом воно передбачає повне та своєчасне досягнення планових показників як доходів, так і видатків бюджету по всіх їхніх статтях. У процесі виконання бюджету виконуються такі завдання:

- органи державного управління та місцевого самоврядування забезпечуються коштами в обсягах, необхідних для реалізації ними владних повноважень;
- безперервно фінансується задоволення суспільних потреб шляхом надання бюджетних асигнувань розпорядникам і одержувачам бюджетних коштів з наступним їх цільовим спрямуванням;
- удосконалюються процедури контролю за станом виконання фінансових зобов'язань усіма суб'єктами бюджетного процесу, платниками податків, позичальниками бюджетних коштів тощо;
- напрацьовуються заходи з посилення дохідної бази Державного бюджету України і місцевих бюджетів, а також підвищення ефективності бюджетного фінансування;
- коригуються планові показники доходів і видатків бюджетів відповідно до реального стану розвитку національної та світової економіки, а також соціальної сфери країни.

Успішність виконання бюджету залежить від ретельності дотримання його принципів, спеціальна група яких містить:

1. Дотримання суб'єктами бюджетного процесу фінансової (в тому числі касової) дисципліни.
2. Забезпечення надходження коштів у бюджет по кожному джерелу своєчасно та в повному обсязі.
3. Затверджені бюджетні призначення визначають можливість виділення бюджетних асигнувань.
4. Постійний контроль за законним і цільовим використанням бюджетних ресурсів, а також інших активів, належних державі й територіальним громадам.

Виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів забезпечують учасники бюджетного процесу, а також органи стягнення. Крім того, касове обслуговування виконання місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ можуть здійснювати установи банків державного сектору. Повноваження щодо

координації дій усіх учасників бюджетного процесу належать МФУ та місцевим фінансовим органам (при виконанні місцевих бюджетів).

Виконання бюджетів – це забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів у цілому та за кожним джерелом, а також своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетом заходів. Участь у виконанні бюджетів беруть підприємства, організації та установи всіх форм власності, а також фізичні особи, які пов'язані з доходами та видатками бюджетів. Основні принципи виконання бюджетів наведено на рис. 4.1.

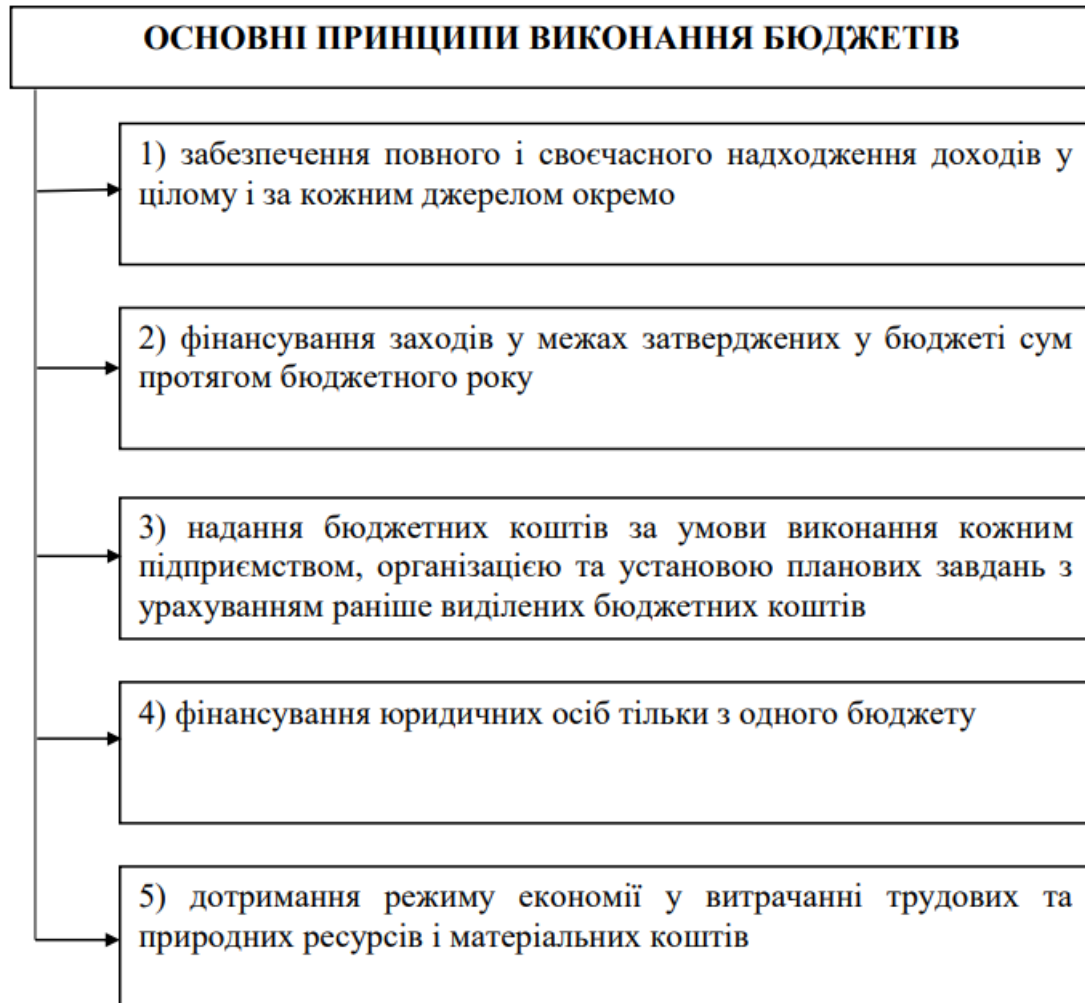

Рисунок 4.1. Основні принципи виконання бюджетів

4.2 Розпис доходів і видатків як основа виконання бюджету.

З метою повного та своєчасного виконання бюджетів затверджені в законі України / рішеннях місцевих рад річні показники деталізують за кодами бюджетної класифікації в *розписі бюджету* – документі, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам

бюджетних коштів за певними періодами року, відповідно до бюджетної класифікації.

Державний бюджет України виконується за розписом, який затверджується Міністром фінансів України, відповідно до бюджетних призначень у місячний строк з дня прийняття закону про Державний бюджет України. До затвердження розпису Державного бюджету України Міністром фінансів України затверджується тимчасовий розпис Державного бюджету України на відповідний період.

Примірник затвердженого розпису Державного бюджету України передається до Рахункової палати та Комітету Верховної Ради України з питань бюджету з подальшим інформуванням про внесені до нього зміни, зумовлені внесенням змін до закону про Державний бюджет України.

2. Міністерство фінансів України протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису Державного бюджету України встановленим бюджетним призначенням, а також відповідність розподілу бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за загальним фондом державного бюджету за визначеними цим розписом періодами року відповідному прогнозу надходжень загального фонду державного бюджету протягом бюджетного періоду.

4.3 Виконання Державного бюджету України за доходами.

Виконати бюджет за доходами означає забезпечити рівномірне, регулярне, стійке, прогнозоване (згідно з розписом бюджету) надходження коштів з відповідним документальним оформленням кожної такої операції.

Виконання Державного бюджету України за доходами передбачає наступні дії:

1. Міністерство фінансів України здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету.

2. Казначейство України веде бухгалтерський облік усіх надходжень Державного бюджету України та за поданням (висновком) органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, здійснює повернення (перерахування) коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджету.

Перерахування між видами доходів і бюджетів коштів, помилково та/або надміру зарахованих до державного бюджету через єдиний рахунок, здійснюється Казначейством України за висновком податкових органів, поданим на дату формування реєстру платежів з єдиного рахунка в розрізі окремого платника у складі зведеного реєстру платежів з єдиного рахунка згідно з Податковим кодексом України.

3. Органи, що контролюють справляння надходжень бюджету, забезпечують своєчасне та в повному обсязі надходження до державного

бюджету податків і зборів та інших доходів відповідно до законодавства. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) рад координують діяльність відповідних органів стягнення щодо виконання визначених для територій показників доходів бюджету.

4. Податки і збори та інші доходи державного бюджету зараховуються безпосередньо на єдиний казначейський рахунок і не можуть акумулюватися на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету (за винятком установ України, які функціонують за кордоном).

Порядок зарахування до державного бюджету коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном, та власних надходжень державних і комунальних закладів фахової передвищої та вищої освіти, наукових установ та закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти встановлюється Кабінетом Міністрів України.

5. Податки і збори та інші доходи державного бюджету визнаються зарахованими до державного бюджету з дня зарахування на єдиний казначейський рахунок.

6. Забороняється проведення розрахунків з бюджетом у негрошовій формі, у тому числі шляхом взаємозаліку, застосування векселів, бартерних операцій та зарахування зустрічних платіжних вимог у фінансових установах, за винятком операцій, пов'язаних з державним боргом, та випадків, передбачених законом про Державний бюджет України.

7. Перелік податків і зборів та інших доходів бюджету згідно з бюджетною класифікацією в розрізі органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, а також загальні вимоги щодо обліку доходів бюджету визначаються Кабінетом Міністрів України.

8. У разі зміни місцезнаходження суб'єкта господарювання та його реєстрації як платника податків за новим місцезнаходженням сплата визначених податковим законодавством загальнодержавних податків і зборів, які розподіляються між державним та місцевими бюджетами, здійснюється за місцем попередньої реєстрації платника податків до закінчення поточного бюджетного періоду.

9. Частина прибутку до розподілу Національного банку України визначається та перераховується до Державного бюджету України після підтвердження зовнішнім аудитом та затвердження Радою Національного банку України річної фінансової звітності та формування Національним

банком резервів у порядку та розмірах, визначених Законом України «Про Національний банк України».

Тема 5. Організація, методи і види бюджетного фінансування

Мета: вивчити поняття бюджетного фінансування та особливості його організації, набути теоретичних знань щодо розпорядників коштів, їх прав та обов'язків, розглянути методи і види фінансування із Державного бюджету, дослідити джерела формування і напрями використання грошових коштів бюджету, дослідити особливості касового виконання видаткової частини бюджету.

Питання:

- 5.1. Поняття бюджетного фінансування та його організація.
- 5.2. Розпорядники коштів, їх права та обов'язки.
- 5.3. Види, форми та методи бюджетного контролю.
- 5.4. Джерела формування і порядок використання грошових коштів бюджету.
- 5.5. Касове виконання видаткової частини бюджету.

Ключові слова: бюджетне фінансування, бюджет, витрати, рахунки, бюджетні кошти, кошториси.

Key words: budget financing, budget, costs, accounts, budget funds, estimates.

5.1 Поняття бюджетного фінансування та його організація.

Фінансування бюджету – надходження та витрати бюджету, пов'язані із зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету.

Класифікація фінансування бюджету містить джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту бюджету, і напрями витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті профіциту бюджету. Витрати на погашення боргу належать до складу фінансування бюджету.

Фінансування бюджету класифікується за:

- 1) **типом кредитора** (за категоріями кредиторів або власників боргових зобов'язань);
- 2) **типом боргового зобов'язання** (за засобами, що використовуються для фінансування бюджету).

Джерелами фінансування бюджету є:

1) кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень;

2) кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) – щодо державного бюджету;

3) повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

4) вільний залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених Бюджетний кодексом України (БКУ), включаючи залишок коштів державного бюджету, сформований за рахунок понадпланових державних запозичень, здійснених у попередньому бюджетному періоді;

5) тимчасово вільні кошти єдиного казначейського рахунка.

Джерелом фінансування бюджету не можуть бути емісійні кошти Національного банку України.

3. Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині фінансування є:

1) кредити (позики), що залучаються державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проєктів;

2) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

4. У разі зменшення обсягу джерел фінансування державного бюджету певного типу порівняно з обсягом, визначеним законом про Державний бюджет України, допускається за рішенням Кабінету Міністрів України, погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, збільшення обсягу джерел фінансування державного бюджету іншого типу з дотриманням граничного обсягу річного дефіциту державного бюджету.

5.2 Розпорядники коштів, їх права та обов'язки.

За обсягом наданих повноважень розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня.

Головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути виключно:

1) за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України, – установи, уповноважені забезпечувати діяльність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України в особі їх керівників; міністерства, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, Конституційний Суд України, Верховний Суд, вищі спеціалізовані суди, Вища рада

правосуддя та інші органи, безпосередньо визначені Конституцією України, в особі їх керівників, а також Державна судова адміністрація України, Національна академія наук України, Національна академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України, інші установи, уповноважені законом або Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у відповідній сфері, в особі їх керівників;

2) за бюджетними призначеннями, визначеними рішенням про бюджет Автономної Республіки Крим, – уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, а також міністерства та інші органи влади Автономної Республіки Крим в особі їх керівників;

3) за бюджетними призначеннями, визначеними іншими рішеннями про місцеві бюджети, – місцеві державні адміністрації, виконавчі органи та апарати місцевих рад (секретаріат Київської міської ради), структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їх керівників.

Головний розпорядник бюджетних коштів:

1) розробляє план діяльності на середньостроковий період (включаючи заходи щодо реалізації інвестиційних проєктів) з урахуванням Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету), закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет), прогнозних та програмних документів економічного і соціального розвитку;

1⁻¹) організовує та забезпечує складання бюджетної пропозиції з урахуванням Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету), схваленої (схваленого) у попередньому бюджетному періоді, і подає її Міністерству фінансів України (місцевому фінансовому органу);

2) організовує та забезпечує на підставі Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) та плану діяльності на середньостроковий період складання бюджетного запиту і подає його Міністерству фінансів України (місцевому фінансовому органу);

3) отримує бюджетні призначення шляхом їх затвердження у законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет); приймає рішення щодо делегування повноважень на виконання бюджетної програми розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та/або одержувачами бюджетних коштів, розподіляє та доводить до них у встановленому порядку обсяги бюджетних асигнувань;

4) затверджує кошториси розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (плани використання бюджетних коштів одержувачів бюджетних коштів), якщо інше не передбачено законодавством;

5) розробляє проекти порядків використання коштів державного бюджету за бюджетними програмами, передбаченими ч. 7 ст. 20 БКУ;

б) розробляє та затверджує паспорти бюджетних програм і складає звіти про їх виконання, при цьому забезпечуючи:

- своєчасність затвердження паспортів бюджетних програм, достовірність і повноту інформації, що в них міститься;

- відповідність змісту паспортів бюджетних програм закону про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) та/або розпису бюджету (крім випадків внесення змін до паспортів бюджетних програм у разі внесення змін до спеціального фонду кошторису бюджетної установи в частині власних надходжень бюджетних установ), порядкам використання бюджетних коштів і правилам складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання;

- підтвердження результативних показників бюджетних програм офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, запровадження форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку для збору такої інформації.

б¹) організовує та здійснює моніторинг виконання бюджетних програм, здійснює оцінку їх ефективності;

7) здійснює управління бюджетними коштами у межах встановлених йому бюджетних повноважень, забезпечуючи ефективно, результативно і цільове використання бюджетних коштів, організацію та координацію роботи розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів у бюджетному процесі;

8) здійснює контроль за своєчасним поверненням у повному обсязі до бюджету коштів, наданих за операціями з кредитування бюджету, а також кредитів (позик), отриманих державою (Автономною Республікою Крим, обласною радою чи міською територіальною громадою), та коштів, наданих під державні (місцеві) гарантії;

9) здійснює контроль за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів і витрачанням ними бюджетних коштів;

10) забезпечує організацію та ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової і бюджетної звітності у порядку, встановленому законодавством;

11) забезпечує доступність інформації про бюджет відповідно до законодавства та цього Кодексу.

6. Розпорядник бюджетних коштів може уповноважити одержувача бюджетних коштів на виконання заходів, передбачених бюджетною програмою, шляхом доведення йому бюджетних асигнувань та надання відповідних коштів бюджету (на безповоротній чи поворотній основі). Одержувач бюджетних коштів використовує такі кошти відповідно до вимог бюджетного законодавства на підставі плану використання бюджетних коштів, що містить розподіл бюджетних асигнувань.

Критерії визначення одержувача бюджетних коштів встановлюються Кабінетом Міністрів України з урахуванням напрямів, досвіду і результатів діяльності, фінансово-економічного обґрунтування виконання заходів бюджетної програми та застосування договірних умов.

7. Розпорядники бюджетних коштів, в оперативному управлінні або господарському віданні яких знаходяться об'єкти, щодо яких здійснюється закупівля енергосервісу, мають право брати довгострокові зобов'язання за енергосервісом на підставі істотних умов договору енергосервісу, затверджених центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива (щодо об'єктів державної власності), Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою (щодо об'єктів комунальної власності).

8. Розпорядники бюджетних коштів, які є державними партнерами, мають право брати довгострокові зобов'язання у рамках державно-приватного партнерства шляхом укладення договорів на підставі рішення про надання державної підтримки здійснення державно-приватного партнерства, прийнятого відповідно до законів України «Про державно-приватне партнерство», «Про концесію», за умови що видатки на виконання таких зобов'язань у поточному та/або майбутніх бюджетних періодах здійснюються виключно в межах відповідних фактичних надходжень спеціального фонду бюджету у відповідному бюджетному періоді.

Рішення про надання державної підтримки здійснення державно-приватного партнерства, якщо така державна підтримка надається за рахунок коштів державного (місцевого) бюджету шляхом виплати приватному партнеру плати за експлуатаційну готовність та здійснення інших платежів, передбачених договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства, приймається окремо щодо кожного проекту, що здійснюється на умовах державно-приватного партнерства, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Розпорядники бюджетних коштів в особі їх керівників організовують внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечують їх здійснення у своїх установах і на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління таких розпорядників бюджетних коштів.

Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів розміщують бюджетні запити на своїх офіційних сайтах або оприлюднюють їх в інший спосіб не пізніше ніж через три робочі дні після подання Верховній Раді Автономної Республіки Крим, відповідній місцевій раді проекту рішення про місцевий бюджет.

Головні розпорядники бюджетних коштів здійснюють публічне представлення інформації про виконання бюджетних програм, у тому числі досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, у межах бюджетних програм за звітний бюджетний період до 15 березня року, що настає за звітним, та публікують оголошення про час та місце проведення публічного представлення такої інформації.

Головні розпорядники бюджетних коштів оприлюднюють шляхом розміщення на своїх офіційних сайтах (головні розпорядники коштів місцевих бюджетів можуть оприлюднювати в інший спосіб відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації»):

- інформацію про цілі державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, та показники їх досягнення в межах бюджетних програм за звітний бюджетний період - до 15 березня року, що настає за звітним;
- паспорти бюджетних програм на поточний бюджетний період (включаючи зміни до паспортів бюджетних програм) - протягом трьох робочих днів з дня затвердження таких документів;
- звіти про виконання паспортів бюджетних програм за звітний бюджетний період - протягом трьох робочих днів після подання річної бюджетної звітності;
- звіти про хід реалізації державних інвестиційних проєктів за формою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного і соціального розвитку, - один раз на півріччя (рік), до 20 числа місяця, наступного за звітним періодом;
- результати оцінки ефективності бюджетних програм за звітний бюджетний період - у двотижневий строк після подання річної бюджетної звітності;

– звіти про огляди витрат державного бюджету - протягом трьох робочих днів після подання таких звітів до Кабінету Міністрів України.

Інструкції з підготовки бюджетних пропозицій можуть запроваджувати додаткові фінансові обмеження, організаційні та інші вимоги, яких зобов'язані дотримуватися всі розпорядники коштів державного бюджету у процесі підготовки бюджетних пропозицій.

Головні розпорядники коштів державного бюджету відповідно до вимог інструкцій та орієнтовних граничних показників видатків державного бюджету та надання кредитів з державного бюджету на середньостроковий період, доведених Міністерством фінансів України, складають бюджетні пропозиції, включаючи інформацію щодо цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник коштів державного бюджету, та показників їх досягнення. Головні розпорядники коштів державного бюджету забезпечують своєчасність, достовірність та зміст поданих Міністерству фінансів України бюджетних пропозицій, які мають містити всю інформацію, необхідну для їх аналізу, згідно з вимогами Міністерства фінансів України.

Державна казначейська служба України веде Єдиний реєстр розпорядників та одержувачів бюджетних коштів.

5.3 Види, форми та методи організації бюджетного контролю.

Для раціональної організації бюджетного контролю його класифікують за видами, формами та методами.

Видом бюджетного контролю називають таку його складову частину, яка, з одного боку, відображає зміст контролю загалом, а з іншого – відрізняється від окремих його складових конкретними носіями контрольних функцій, об'єктами контролю та методами здійснення контрольних дій.

Відповідно до становища та правових відносин об'єкта контролю з контролером в управлінні бюджетним процесом, бюджетний контроль поділяється на:

1) *зовнішній бюджетний контроль*, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу, коли об'єкт і предмет контролю не належать до сфери управління контролюючого органу;

2) *внутрішній бюджетний контроль*, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу, коли об'єкт та предмет контролю належать до сфери управління контролюючого органу.

Залежно від суб'єктів, які ініціюють і здійснюють контроль, виокремлюють державний (загальнодержавний, муніципальний),

відомчий (внутрішньогалузевий, внутрішньогосподарський) і громадський бюджетний контроль.

Форми бюджетного контролю – це способи конкретного вираження та організації контрольних дій на кожному етапі бюджетного процесу, спрямовані на виконання функцій контролю в процесі формування, розподілу та використання бюджетних коштів.

До форм бюджетного контролю належать: бюджетна експертиза, інспектування (ревізії і перевірки), бюджетний аудит.

Під *методами бюджетного контролю* розуміють сукупність методичних прийомів контролю бюджетного процесу і дотримання його законодавчого та нормативно-правового регулювання. У процесі визначення методу бюджетного контролю виділяють дві групи методичних прийомів: загальнонаукові та власні.

Загальнонаукові методичні прийоми базуються на діалектичному методі філософії й охоплюють: аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, аналогію й моделювання, абстрагування і конкретизацію, системний та функціонально-вартісний аналіз.

Власні методичні прийоми бюджетного контролю формуються залежно від цільової функції науки та її загальнонаукових прийомів, вони є специфічними і виробляються практикою на основі досягнення економічної науки. Ці прийоми об'єднують у такі групи: органолептичні, розрахунково-аналітичні, документальні, узагальнення і реалізації результатів контролю.

Практичне застосування усієї сукупності видів, форм та методів бюджетного контролю має надзвичайне значення для забезпечення його ефективності, оскільки їх раціональне поєднання сприяє зміцненню дохідної частини бюджету, забезпеченню якісного виконання його видаткової частини, підвищенню ефективності бюджетного процесу та створенню необхідних умов для належного функціонування бюджетної системи загалом.

5.4 Джерела формування і порядок використання грошових коштів бюджету.

Джерелами формування загального фонду Державного бюджету України у частині кредитування є:

1) надходження внаслідок стягнення простроченої заборгованості перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під державні гарантії, кредитами з державного бюджету, якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України;

2) повернення кредитів, наданих з державного бюджету, що не мають цільового призначення, згідно із законом;

3) повернення кредитів до державного бюджету, наданих для реалізації інвестиційних проектів за рахунок кредитів (позик), залучених державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій, якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України.

Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині фінансування є:

1) кредити (позики), що залучаються державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів;

2) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині доходів (з урахуванням особливостей, визначених пунктом 1 частини другої статті 67¹ БКУ) є:

1) акцизний податок з вироблених в Україні пального і транспортних засобів (крім акцизного податку, визначеного пунктом 16¹ частини першої статті 64 та пунктом 6 частини першої статті 66 БКУ);

2) акцизний податок з ввезених на митну територію України пального і транспортних засобів (крім акцизного податку, визначеного пунктом 16¹ частини першої статті 64 БКУ);

3) ввізне мито на нафтопродукти і транспортні засоби та шини до них (крім ввізного мита на транспортні засоби, визначені у пункті 3¹ цієї частини статті);

3¹) ввізне мито, яке сплачується при поміщенні суден у митний режим тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами;

5¹) плата за ліцензії у сфері діяльності з організації та проведення азартних ігор і за ліцензії на випуск та проведення лотерей (крім плати, визначеної пунктами 43¹ і 43² частини першої статті 64 БКУ);

б) плата за проїзд автомобільними дорогами транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні;

б¹) 80 відсотків надходжень до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях;

б²) плата за проїзд платними автомобільними дорогами загального користування державного значення, крім випадків будівництва (нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту) та подальшої експлуатації відповідної автомобільної дороги загального користування на умовах концесії, якщо це передбачено умовами концесійного договору;

6³) 50 відсотків надходжень від адміністративно-господарських штрафів за порушення законодавства про автомобільний транспорт, передбачені абзацами чотирнадцятим - сімнадцятим частини першої статті 60 Закону України «Про автомобільний транспорт» (крім штрафів, визначених пунктом 13⁵ цієї частини статті);

6⁴) 50 відсотків надходжень від адміністративних штрафів за правопорушення, передбачені частиною другою статті 122² та частиною другою статті 132¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення (крім штрафів, визначених пунктом 13⁵ цієї частини статті);

6⁵) концесійні платежі, що сплачуються у разі будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування на умовах концесії;

6⁶) 10 відсотків концесійних платежів щодо об'єктів державної власності (крім концесійних платежів, визначених пунктом 6⁵ цієї частини статті, та частини концесійного платежу, що за рішенням концесієдавця сплачується на користь балансоутримувача відповідно до умов концесійного договору);

6⁷) реєстраційний внесок щодо об'єктів державної власності, що сплачується відповідно до Закону України "Про концесію";

6⁸) плата за використання автомобільних доріг загального користування транспортними засобами з повною масою 12 т і більше;

6⁹) адміністративні штрафи за правопорушення, передбачені статтею 132² Кодексу України про адміністративні правопорушення;

7) 30 відсотків грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності;

7¹) 15 відсотків плати за надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також 15 відсотків плати за одержання інформації з інших державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

7⁴) екологічний податок, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк;

8) кошти, отримані відповідно до статті 8 Закону України «Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки» (включаючи надходження заборгованості минулих років за цими коштами), та дохід від розміщення цих коштів у цінні папери відповідно до статті 9 цього ж Закону України;

9) збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;

10) власні надходження бюджетних установ (у тому числі наукових установ Національної академії наук України і галузевих академій наук), що утримуються за рахунок державного бюджету, у тому числі орендна плата за користування військовим майном, майном Національної академії наук України і галузевих академій наук, 50 відсотків орендної плати за користування іншим майном, що належить бюджетним установам, які утримуються за рахунок державного бюджету;

11) надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву;

12) надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву;

12⁻¹) кошти від реалізації розвідувальними органами України надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна;

13) надходження в рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ (крім надходжень, визначених пунктами 57⁻¹ і 57⁻² частини другої цієї статті);

13⁻¹) 50 відсотків виконавчого збору, стягнутого органами державної виконавчої служби;

13⁻²) надходження до Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю;

13⁻³) 10 відсотків рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення);

13⁻⁴) 26 відсотків рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

13⁻⁵) 40 відсотків надходжень від адміністративних штрафів за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі;

13⁻⁶) надходження від реалізації майнових прав на використання фільмів, вихідних матеріалів фільмів та фільмокопій, створених за кошти Державного бюджету України; від реалізації суб'єктами кінематографії, які отримали від держави субсидії на створення (виробництво) фільмів, телевізійних фільмів, телевізійних серіалів, майнових прав на

використання таких фільмів, телевізійних фільмів, телевізійних серіалів, вихідних матеріалів фільмів, телевізійних фільмів, телевізійних серіалів та фільмокопій, а також від реалізації майнових прав на використання фільмів та фільмових матеріалів, які відповідно до планів виробництва Держкіно УРСР, Міністерства культури УРСР та їхніх правонаступників у 1953-1991 роках створені (вироблені) за рахунок державних (бюджетних) коштів на державних кіностудіях та належать державі;

13⁷) платіж, що сплачується суб'єктом кінематографії за розгляд заяв щодо отримання державних субсидій на виробництво (створення) фільму (ігрового, анімаційного тощо), телевізійного фільму, телевізійного серіалу, для повернення частини кваліфікованих витрат, здійснених суб'єктом кінематографії при виробництві (створенні) фільму;

13⁸) 50 відсотків прибутків, отриманих від прокату та/або передачі прав на використання фільму (але не більше 50 відсотків отриманої суми державної підтримки), що сплачуються до державного бюджету протягом усього строку дії авторського права на фільм суб'єктом кінематографії, який отримав державну субсидію на створення фільму у формах, передбачених пунктами 2 і 3 частини першої статті 7 Закону України "Про державну підтримку кінематографії в Україні", і на користь якого передано (відчужено) майнові права інтелектуальної власності, або особою, якій передано (відчужено) суб'єктом кінематографії, який створив фільм за такої державної підтримки, майнові права інтелектуальної власності на такий фільм у повному обсязі або частково і яка набула майнових прав на такий фільм;

13⁹) 45 відсотків рентної плати за спеціальне використання води без її вилучення з водних об'єктів для потреб гідроенергетики (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення);

14) інші доходи, визначені законом про Державний бюджет України.

Якщо законом встановлено новий вид доходу державного бюджету, його зарахування до загального чи спеціального фонду визначається законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до цього Кодексу.

Закон про Державний бюджет України може відносити на відповідний бюджетний період окремі види доходів загального (спеціального) фонду Державного бюджету України або їх частину, які визначені частиною другою (третьою) цієї статті, до спеціального (загального) фонду Державного бюджету України.

Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині кредитування є:

1) повернення кредитів, наданих з державного бюджету індивідуальним сільським забудовникам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла;

2) повернення кредитів, наданих з державного бюджету молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, і пеня;

3) повернення кредитів, наданих з державного бюджету фермерським господарствам;

4) повернення коштів, наданих на формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також для закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників;

5) повернення кредитів, наданих з державного бюджету, що мають цільове призначення згідно із законом про Державний бюджет України.

Порядок використання бюджетних коштів має містити:

- цілі та напрями використання бюджетних коштів;
- відповідального виконавця бюджетної програми, підстави та/або критерії залучення одержувачів бюджетних коштів до виконання бюджетної програми;

- завдання головного розпорядника бюджетних коштів, розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (одержувачів бюджетних коштів), що забезпечують виконання бюджетної програми, з визначенням порядку звітування про її виконання (у т. ч. щодо результативних показників) та заходів впливу у разі її невиконання;

- у разі потреби порядок, терміни та підстави, а також критерії розподілу (перерозподілу) видатків між адміністративно-територіальними одиницями у розрізі розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням відповідних нормативно-правових актів;

- конкурсні вимоги до інвестиційних проєктів, включаючи порядок та критерії їх відбору, а також критерії та умови визначення виконавців таких проєктів;

- критерії та умови відбору суб'єктів господарювання, яким надається державна підтримка з бюджету, а також визначення обсягу такої підтримки;

- умови та критерії конкурсного відбору позичальників та проєктів (програм), на реалізацію яких надаються кредити з бюджету; умови надання кредитів з бюджету та їх повернення, включаючи положення щодо здійснення контролю за їх поверненням;

- положення щодо необхідності перерахування коштів за бюджетними програмами, які передбачають надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;

- шляхи погашення бюджетної заборгованості у разі її наявності;

- вимоги щодо необхідності відображення у первинному та бухгалтерському обліку отриманих (створених) оборотних і необоротних активів бюджетними установами та одержувачами бюджетних коштів, у т. ч. отриманих (створених) в результаті проведення централізованих заходів;

- у разі потреби - положення щодо здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, визначення умов і термінів поставки та проведення розрахунків;

- інші положення щодо особливостей бюджетної програми.

5.5 Касове виконання видаткової частини бюджету.

Виконати бюджет по видатках означає своєчасно, безперервно, у плановому розмірі профінансувати розпорядників і одержувачів бюджетних коштів.

Повноваження суб'єктів у процесі виконання бюджетів за видатками наведені в табл. 5.1.

Таблиця 5.1 Повноваження суб'єктів при виконанні бюджетів за видатками

Суб'єкт бюджетного процесу	Повноваження
МФУ, місцеві фінансові органи	прогнозування та аналіз витрат бюджетів; встановлення бюджетних асигнувань
Державна казначейська служба України	відкриття та закриття реєстраційних рахунків розпорядників бюджетних коштів; ведення зведених реєстрів розпорядників бюджетних коштів; оперативне прогнозування та касове планування коштів відповідно до розпису бюджету; контроль за відповідністю кошторисів розпису бюджету; реєстрація, перевірка та облік бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів; проведення платежів за дорученнями розпорядників коштів; бухгалтерський облік витрат; звітування про витрати бюджетів
Розпорядники бюджетних коштів	управління бюджетними асигнуваннями; контроль за дотриманням процедур бюджетного фінансування; звітування про використання бюджетних коштів
Державна податкова служба України	стягнення простроченої заборгованості суб'єктів господарювання за кредитами, отриманими з державного бюджету

При виконанні видаткової частини бюджетів потрібно дотриматися певного порядку дій: встановлення бюджетних асигнувань (розпис бюджету); затвердження паспортів бюджетних програм, кошторисів бюджетних установ, порядків використання бюджетних коштів; взяття бюджетних зобов'язань; отримання товарів, робіт, послуг; здійснення платежів; використання товарів, робіт, послуг; повернення кредитів до бюджету (у випадку кредитування).

В окремих випадках для розпорядників бюджетних коштів законодавством передбачена можливість проведення передоплати вартості товарів, робіт, послуг.

При виконанні видаткової частини бюджетів слід дотримуватися встановлених законодавством обмежень, зокрема:

- першочергове фінансування захищених статей видатків відповідно до помісячного плану асигнувань загального фонду бюджету;
- взяття бюджетних зобов'язань розпорядниками коштів і здійснення ними платежів можливе тільки в межах установлених кошторисами бюджетних асигнувань;
- виконання бюджетних зобов'язань з урахуванням зобов'язань минулих років;
- проведення платежу за дорученням розпорядника бюджетних коштів відбувається тільки після його оцінки на предмет відповідності бюджетним зобов'язанням, паспорту бюджетної програми та бюджетним асигнуванням;
- відсутність позовної давності щодо отриманих з бюджету обсягів кредитування.

Тема 6. Регулювання міжбюджетних потоків

Мета: дослідити поняття міжбюджетних трансфертів та міжбюджетних відносин, розглянути види міжбюджетних трансфертів, розглянути особливості здійснення горизонтального вирівнювання податкоспроможності обласних та місцевих бюджетів.

Питання:

- 6.1. Поняття міжбюджетних трансфертів та міжбюджетних відносин.
- 6.2. Види міжбюджетних трансфертів.
- 6.3. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів.
- 6.4. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів.
- 6.5. Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами.
- 6.6. Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів.

Ключові слова: горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів, міжбюджетні потоки, бюджетні трансферти, субсидії, субвенції.

Key words: horizontal equalization of fiscal capacity of budgets, inter-budget flows, budget transfers, subsidies, subventions.

6.1 Поняття міжбюджетних трансфертів та міжбюджетних відносин.

Міжбюджетні трансферти – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

Міжбюджетні відносини – відносини між державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України.

Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за бюджетами, та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати виконання цих повноважень.

6.2 Види міжбюджетних трансфертів.

Міжбюджетні трансферти поділяються на:

1) базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);

2) субвенції;

3) реверсну дотацію (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);

4) додаткові дотації.

У Державному бюджеті України можуть передбачатися такі трансферти місцевим бюджетам:

- базова дотація;
- субвенції на здійснення державних програм соціального захисту;
- додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, встановлених державою;
- додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я;
- субвенція на виконання інвестиційних проектів;
- освітня субвенція;
- субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами;
- субвенція на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;
- субвенція на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах;
- інші додаткові дотації та інші субвенції.

Порядок та умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам визначаються Кабінетом Міністрів України.

Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, яка вперше визначена законом про Державний бюджет України, затверджуються Кабінетом Міністрів України не пізніше 30 днів з дня набрання ним чинності.

Розподіл додаткових дотацій між місцевими бюджетами здійснюється на підставі критеріїв, визначених Кабінетом Міністрів України.

У Державному бюджеті України затверджується обсяг міжбюджетних трансфертів окремо для кожного з відповідних місцевих бюджетів, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів.

6.3 Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів.

Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів здійснюється окремо за надходженнями податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб з урахуванням таких параметрів:

- 1) кількість населення;
- 2) надходження податку на прибуток підприємств, визначеного п. 1¹ ч. 1 ст. 66 Бюджетного кодексу України, за останній звітний бюджетний період;
- 3) надходження податку на доходи фізичних осіб, визначеного п. 1 ч. 1 ст. 66 БКУ, за останній звітний бюджетний період;
- 4) індекси податкоспроможності відповідного обласного бюджету, що визначаються окремо за надходженнями податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб.

Індекс податкоспроможності відповідного обласного бюджету є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності такого бюджету порівняно з аналогічним середнім показником по всіх обласних бюджетах України у розрахунку на одну людину.

3. При здійсненні вирівнювання враховується значення індексу податкоспроможності відповідного обласного бюджету.

Якщо значення індексу:

- в межах 0,9-1,1 - вирівнювання не здійснюється;
- менше 0,9 - надається базова дотація відповідному обласному бюджету в обсязі 80 відсотків суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9;
- більше 1,1 - передається реверсна дотація з відповідного обласного бюджету в обсязі 50 відсотків суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

6.4 Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів.

Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів місцевого самоврядування, крім бюджетів міст Києва та Севастополя і районів у містах, здійснюється з урахуванням таких параметрів:

- 1) кількість населення;
- 2) надходження податку на доходи фізичних осіб, визначеного п. 1 ч. 1 ст. 64 БКУ, за останній звітний бюджетний період;
- 3) індекс податкоспроможності відповідного бюджету.

Індекс податкоспроможності є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності бюджету місцевого самоврядування порівняно з аналогічним середнім показником по всіх бюджетах місцевого самоврядування

в Україні (крім бюджетів міст Києва та Севастополя) у розрахунку на одну людину.

При здійсненні вирівнювання враховується значення індексу податкоспроможності відповідного бюджету.

Якщо значення індексу:

- в межах 0,9-1,1 - вирівнювання не здійснюється;
- менше 0,9 - надається базова дотація відповідному бюджету в обсязі 80 відсотків суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9;
- більше 1,1 - передається реверсна дотація з відповідного бюджету в обсязі 50 відсотків суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

Індекси податкоспроможності місцевих бюджетів не можуть змінюватися і переглядатися частіше, ніж один раз на рік, крім випадків:

- виділення нових або зміни статусу вже існуючих адміністративно-територіальних одиниць;
- зміни податкового законодавства.

Зміна обсягу надходжень податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб за відповідний бюджетний період, у тому числі у разі зміни місцезнаходження суб'єкта господарювання та його реєстрації як платника податків за новим місцезнаходженням, повинна бути підтверджена органами стягнення.

6.5 Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим та місцеві ради можуть передбачати у відповідних бюджетах такі види міжбюджетних трансфертів:

- субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування;
- субвенції на виконання інвестиційних проєктів, у т. ч. на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування;
- дотації та інші субвенції.

Умови надання субвенцій визначаються відповідним договором сторін, якщо інше не встановлено Бюджетним кодексом України.

6.6 Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів.

Міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам перераховуються з рахунків державного бюджету органами Казначейства України бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва і Севастополя, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти.

Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам, реверсної дотації, а також порядок перерахування міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами

визначаються Кабінетом Міністрів України і мають забезпечувати своєчасність, рівномірність, гарантованість та повноту перерахування трансфертів.

Відповідно до розпису Державного бюджету України органами Казначейства України здійснюється перерахування базової дотації та реверсної дотації щодавно, освітньої і медичної субвенцій - двічі на місяць, а субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами - один раз на місяць.

Кабінет Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету може здійснювати розподіл та перерозподіл обсягів субвенцій та додаткових дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам між місцевими бюджетами у межах загального обсягу відповідних субвенцій та додаткових дотацій. При цьому обсяги субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів розподіляються у порядку, визначеному відповідним законом про місцеві вибори. Особливості розподілу обсягів освітньої субвенції і медичної субвенції щодо резерву коштів та перерозподілу обсягів таких субвенцій між місцевими бюджетами можуть визначатися законом про Державний бюджет України.

Місцева державна адміністрація може приймати рішення щодо розподілу та перерозподілу обсягів трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам у період між сесіями відповідної місцевої ради за умови делегування нею таких повноважень місцевій державній адміністрації з наступним внесенням змін до рішення про місцевий бюджет.

Тема 7. Облік виконання бюджету

Мета: дослідити завдання, значення та особливості організації обліку виконання бюджетів, розглянути бухгалтерські документи та реєстри, порядок їх складання, перевірки та обробки, вивчити план рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, вивчити методику та порядок обліку виконання бюджетів, набути теоретичних знань щодо особливостей обліку ресурсів і доходів бюджету.

Питання:

- 7.1. Завдання, значення та організація обліку виконання бюджетів.
- 7.2. Бухгалтерські документи та реєстри, порядок їх складання, перевірки та обробки.
- 7.3. План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.
- 7.4. Методика та порядок обліку виконання бюджетів.
- 7.5. Особливості обліку ресурсів і доходів бюджету.

Ключові слова: бюджет, бухгалтерський облік, виконання бюджету, бухгалтерські документи, облік виконання бюджету.

Key words: budget, accounting, budget implementation, accounting documents, budget implementation accounting.

7.1 Завдання, значення та організація обліку виконання бюджетів.

Для забезпечення ефективного процесу виконання державного та місцевих бюджетів в умовах ринкових відносин необхідна належна система організації обліку, яка включає бухгалтерський, бюджетний та управлінський облік. Вони ґрунтуються на єдиній теоретичній та інформаційній базі, відрізняються при цьому формою та періодичністю розрахунку даних.

Бухгалтерський облік забезпечує своєчасне та повне відображення всіх операцій, надання користувачам інформації про стан активів і зобов'язань, результати виконання бюджетів та їхніх змін.

Основними *завданнями системи обліку по виконанню бюджетів* є:

- своєчасне, повне і достовірне відображення в обліку за відповідними рахунками і параметрами всіх операцій по виконанню бюджетів;

- щоденне завершення та звірку всіх облікових процесів, реєстрів та документів, у т. ч. пов'язаних з надходженням та перерахуванням грошових коштів по системах міжбанківських електронних платежів і внутрішній платіжній системі Казначейства України;

- складання щоденного балансу та автоматизовану перевірку відповідності даних аналітичного обліку даних балансу;

- достовірне відображення в обліку і звітності руху й використання бюджетних коштів, надання об'єктивної та порівняльної інформації про стан зобов'язань, активів, результатів виконання бюджетів та ін.

Особливе місце у системі обліку займає управлінський облік, оскільки він забезпечує органи влади оперативною фінансовою та нефінансовою інформацією з метою планування, управління бюджетними коштами, оцінки і контролю використання бюджетних коштів тощо.

Управлінський облік здійснюється органами влади для забезпечення внутрішніх потреб в інформації виходячи зі специфіки виконання бюджетів та особливостей діяльності.

Облік виконання бюджетів усіх рівнів ведеться за такими розділами:

- облік ресурсів і доходів бюджетів;

- облік асигнувань і видатків бюджетів;

- облік взаємних рахунків між бюджетами.

Таким чином, *бухгалтерський облік виконання бюджетів* – це складова системи обліку, що включає сукупність правил, процедур та методик обліку для виявлення, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та обміну інформацією про бюджетні операції.

На основі бухгалтерського обліку відбувається прийняття управлінських рішень та складається фінансова звітність про виконання бюджетів.

Безпосередньо облік виконання бюджетів покладено на Державну казначейську службу України.

Основні принципи бухгалтерського обліку виконання бюджетів відображено на рис. 7.1.

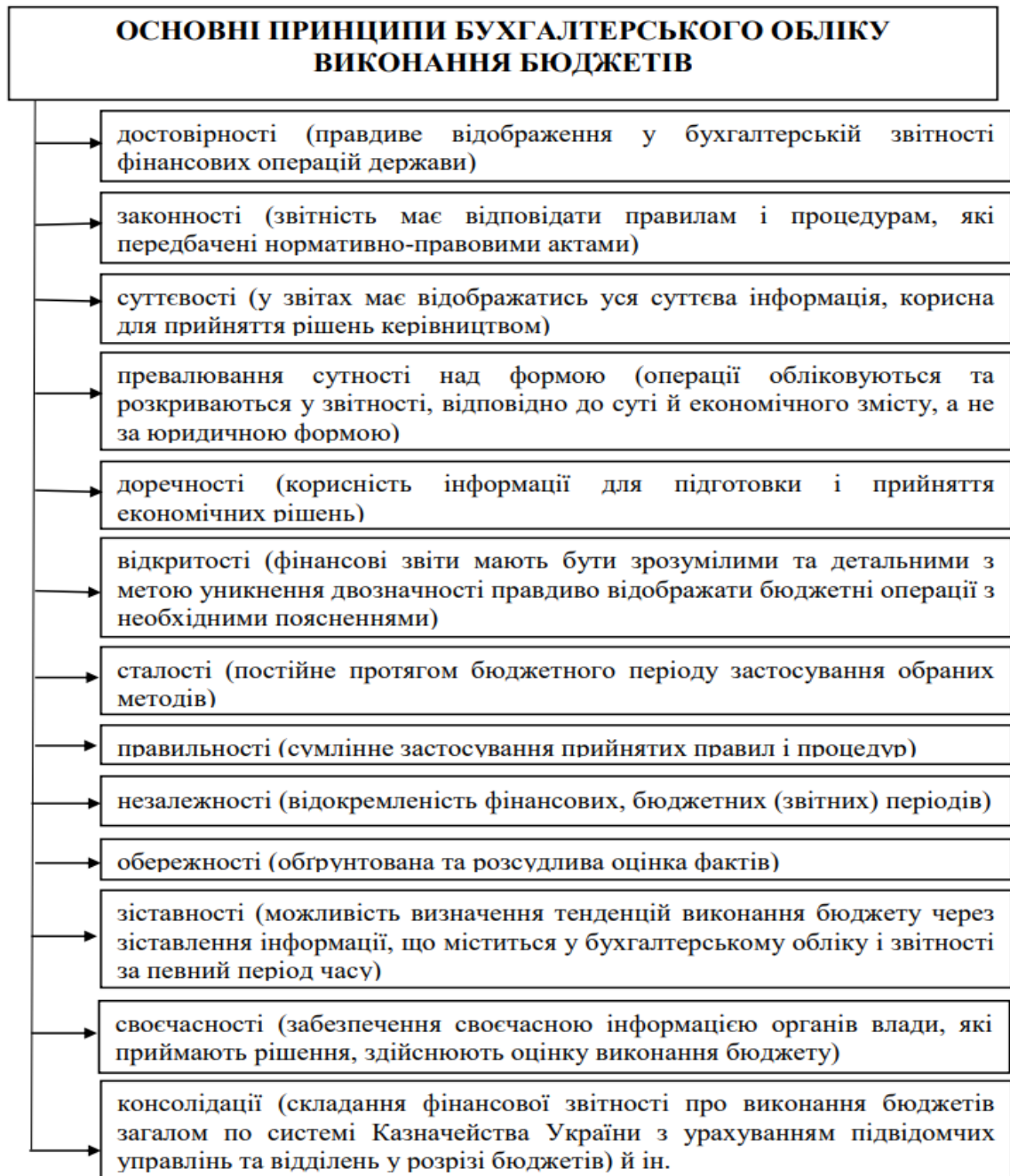

Рисунок 7.1. Основні принципи бухгалтерського обліку виконання бюджетів

Бухгалтерський облік виконання бюджетів забезпечує своєчасне та повне відображення всіх операцій про надходження і використання бюджетних коштів, а також інших операцій, які здійснюються через рахунки, відкриті в органах Казначейства, і не належать до операцій про виконання бюджетів, та надання користувачам інформації про стан активів і зобов'язань, результати виконання бюджетів та зміни в них.

7.2 Бухгалтерські документи та реєстри, порядок їх складання, перевірки та обробки.

Бухгалтерський документ – це підтвердження в письмовій формі результату здійснення операцій з виконання бюджету. Записи в облікових реєстрах можуть бути проведені тільки на основі бухгалтерських документів. Бухгалтерські документи, які використовуються у бюджетному обліку зазначено на рис. 7.

У БЮДЖЕТНОМУ ОБЛІКУ ВИКОРИСТОВУЮТЬ НАСТУПНІ БУХГАЛТЕРСЬКІ ДОКУМЕНТИ:

- річний розпис бюджету з поквартальною (помісячною) розбивкою або виписка з нього;
- довідка-повідомлення про зміни кошторисних призначень - розмірів фінансування;
- довідка про доходи, які надходять на поточний рахунок (основний) місцевого бюджету;
- розпорядження на перерахування коштів з поточного рахунка (основного) місцевого бюджету;
- повідомлення про взаємні розрахунки;
- видатковий розпис-план фінансування;
- висновок про повернення доходів;
- платіжні доручення на перерахування коштів із місцевого бюджету розпорядникам бюджетних коштів;
- періодична і річна звітність про виконання кошторисів бюджетних установ;
- місячні звіти банків з фінансування капітальних вкладень та інших заходів за рахунок бюджету;
- меморіальний ордер;
- виписки з поточного рахунка (основного) місцевого бюджету;
- звіти установ банків про залишки коштів на поточних рахунках місцевих бюджетів;
- чеки; головна книга; баланс; кошториси; штатні розписи;
- лімітні довідки про видатки бюджету;
- розшифровка доходів, що розподіляються між бюджетами;
- реєстри доходів, які надійшли у державний бюджет за рік;
- довідки про звірку доходів з органами фіскальної служби, які надійшли в державний бюджет;
- реєстри надходжень загальнодержавних податків, зборів і обов'язкових платежів за рік;
- реєстри розподілу загальнодержавних податків для області чи району; довідки про звірку загальнодержавних податків, зборів та обов'язкових платежів по області чи району (з фіскальними органами);
- довідки про звірку відрахувань до місцевих бюджетів (по області, району чи місту)

Рисунок 7.2. Бухгалтерські документи, що використовуються у бюджетному обліку

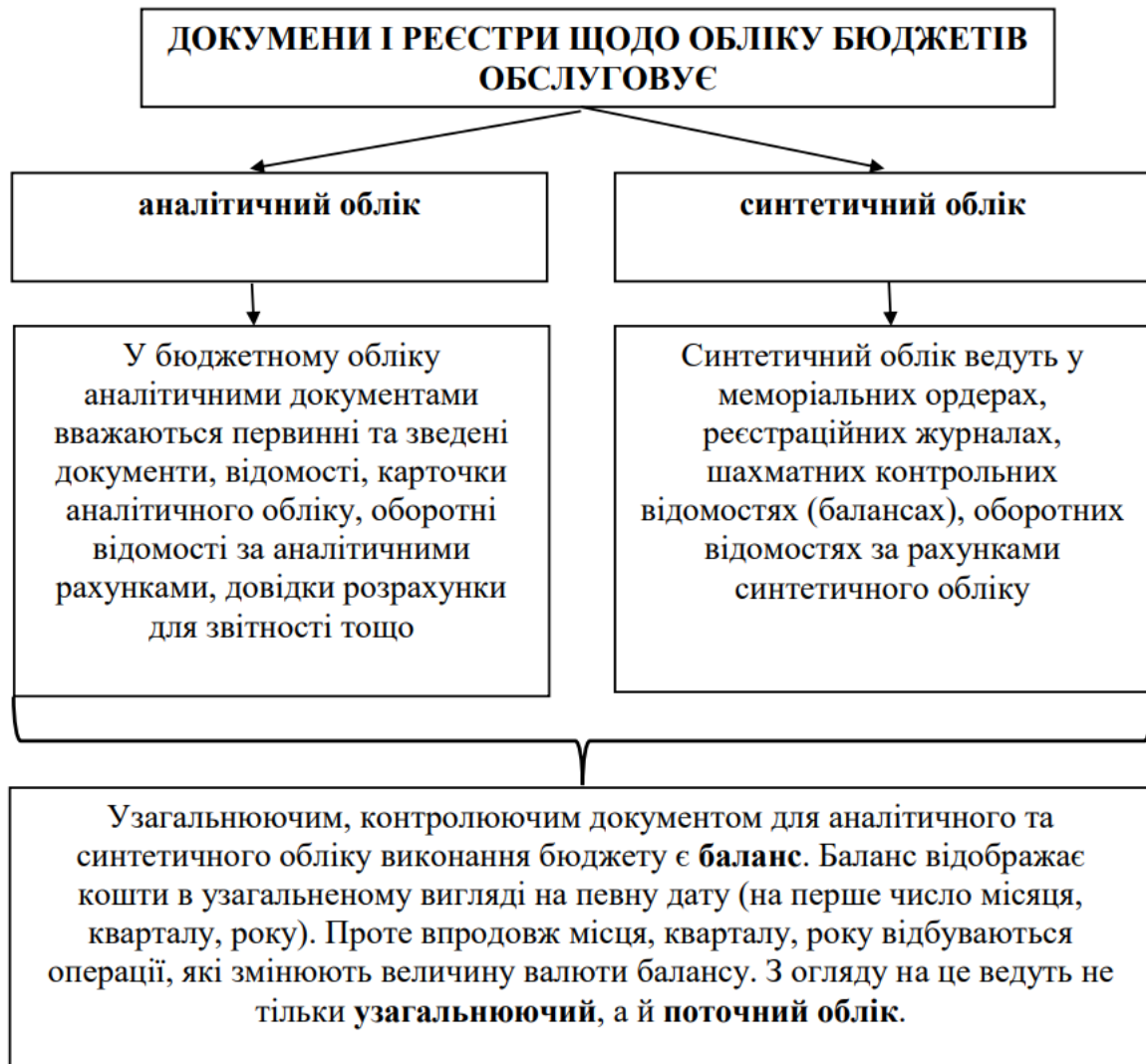

Рисунок 7.3. Документи і реєстри щодо обліку бюджетів

7.3 План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

План рахунків – це систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку операцій з виконання державного та місцевих бюджетів зі стислим викладом їх змісту, за допомогою якого ці операції відображаються у **фінансовій звітності**. Його основою є облікові та економічні поняття, що використовуються в умовах ринкової економіки.

Будова плану рахунків базується на класифікації рахунків за економічним змістом з метою отримання інформації про виконання бюджетів і здійснення контролю за цим процесом.

Кожна операція бюджетного процесу документально фіксується і відображається на рахунках.

Розрізняють два види рахунків: **активні та пасивні**.

Активні призначаються для обліку ресурсів бюджету за їхнім складом і розміщенням. Пасивні – для обліку джерел бюджетних коштів за їхнім цільовим

призначенням. Обидва види рахунків мають однакову структуру. Незважаючи на однакову структуру рахунків, призначення сторін (дебету та кредиту) в активних і пасивних рахунках різне. Залежно від змісту операції, її сума записується двічі: за дебетом одного рахунка й кредитом – іншого. Такий спосіб запису операцій називається методом подвійного запису.

План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі є переліком рахунків і субрахунків для узагальнення інформації про факти діяльності суб'єктів державного сектору у бухгалтерському обліку. У ньому за десятковою системою наведені коди (номери) й найменування синтетичних рахунків й субрахунків. Перша цифра балансового рахунку визначає клас рахунків, друга – номер синтетичного рахунку, третя – ідентифікатор суб'єкта державного сектору (1 – розпорядники бюджетних коштів; 2 – державні цільові фонди; 3 – державний бюджет; 4 – місцеві бюджети, 5 – рахунки органів Казначейства), четверта цифра – номер субрахунку (крім рахунків класу 9 та класу 0).

План рахунків включає розділ I «Балансові рахунки» (класи 1-8) та розділ II «Позабалансові рахунки» (клас 9 та клас 0).

Суб'єкти державного сектору можуть вводити аналітичні рахунки до субрахунків Плану рахунків.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади у межах своєї компетенції відповідно до галузевих особливостей в разі потреби мають право розробляти методичні рекомендації стосовно порядку застосування Плану рахунків в установах, які їм підпорядковані, з урахуванням специфіки їх діяльності.

7.4 Методика та порядок обліку виконання бюджетів.

Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та звітності про виконання бюджетів здійснюється Міністерством фінансів України.

Бухгалтерський облік усіх операцій щодо виконання Державного бюджету України здійснюють органи Казначейства України у порядку, встановленому Міністерством фінансів України. Цей облік має відображати всі активи та зобов'язання держави.

Бюджетні установи ведуть бухгалтерський облік відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку в порядку, встановленому Міністерством фінансів України.

Процес виконання бюджету пов'язаний з рухом коштів. Через це більшість бухгалтерських проведення охоплює один із рахунків 1-го та 3-го класу. У процесі виконання бюджету за доходами органи Казначейства: відкривають рахунки в управліннях Державної казначейської служби України для зарахування платежів до бюджетів та до цільових фондів; ведуть бухгалтерський облік доходів бюджетів у розрізі кодів класифікації доходів і типів операцій; здійснюють розподіл платежів між бюджетами відповідно до затверджених законом нормативів та перераховують за належністю розподілені кошти; готують розрахункові документи і проводять повернення надмірно або

помилково сплачених платежів до бюджету; здійснюють відшкодування податку на додану вартість; складають щоденну, періодичну і річну звітність за доходами та подають її відповідним органам, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів до бюджету й цільових фондів. Вони повинні забезпечити облік надходжень протягом поточного року у розрізі кодів бюджетної класифікації – доходи загального фонду; доходи спеціального фонду; доходи, які розподіляються між загальним та спеціальним фондами бюджету; доходи, що розподіляються між державним та місцевими бюджетами або між рівнями місцевих бюджетів; надходження, тимчасово віднесені на доходи державного або місцевого бюджету.

7.5 Особливості обліку ресурсів і доходів бюджету.

Платежі до бюджетів, які відповідно до закону України про Державний бюджет України на відповідний рік та рішень місцевих рад є доходами загального фонду бюджету, зараховуються безпосередньо на аналітичні рахунки, відкриті в Казначействі на ім'я відповідного органу Казначейства за субрахунком 3130 «Надходження до загального фонду державного бюджету» та 3140 «Надходження до загального фонду місцевих бюджетів».

Інформація щодо надходження та повернення надміру або помилково сплачених платежів до державного бюджету одночасно відображається на аналітичних рахунках, відкритих за субрахунками: 7131 «Доходи державного бюджету від наданих послуг» або 7231 «Доходи державного бюджету від продажу майна» або 7331 «Фінансові доходи державного бюджету» або 7531 «Податкові надходження» або 7532 «Неподаткові надходження (крім власних надходжень бюджетних установ)» або 7533 «Трансферти» або 7534 «Інші доходи за необмінними операціями».

Кредитовий залишок за кожним рахунком 7631 відображає інформацію про надходження до спеціального фонду державного бюджету (з урахуванням повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до спеціального фонду державного бюджету платежів) за відповідним кодом бюджетної класифікації, кодом програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету наростаючим підсумком з початку року.

За рахунками 7-го класу для обліку доходів спеціального фонду державного бюджету допускається від'ємний залишок, який свідчить, що повернень окремих платежів у поточному бюджетному періоді відбулося більше, ніж надходжень.

Для щоденного акумулювання коштів спеціального фонду державного бюджету в Казначействі відкриваються рахунки 3135 окремо за кожним видом доходів, а саме:

- рахунки в розрізі областей, м. Києва та Казначейства за кожним видом доходів;

- рахунки в розрізі областей, м. Києва та Казначейства за кожним видом доходів за результатом проведених взаєморозрахунків за субвенцією з державного бюджету місцевим бюджетам;

- рахунки для акумулювання коштів спеціального фонду державного бюджету в розрізі видів доходів.

Залишки коштів, що склалися на відповідних рахунках 3141 на кінець операційного дня, у регламентований час засобами програмного забезпечення шляхом формування Казначейством меморіальних документів акумулюються на відповідні рахунки 3145 відкриті за кожним видом доходів.

Кошти, які надійшли на відповідні рахунки 3145, перераховуються Казначейством на відповідні рахунки 3241, відкриті окремо для кожного місцевого бюджету. Кількість рахунків для перерахування коштів залежить від рішення про місцевий бюджет і має забезпечити процес його виконання для кожного місцевого бюджету.

- на перший рахунок зараховуються доходи, за рахунок яких здійснюється перерахування дотацій місцевим бюджетам;

- на другий рахунок зараховуються доходи, які належать до загального фонду державного бюджету і з яких не здійснюється перерахування дотацій.

Тема 8. Звітність про виконання бюджету

Мета: охарактеризувати організацію, види та форми бюджетної звітності, розглянути звіти розпорядників коштів про виконання бюджетних коштів одержаних із державного та місцевих бюджетів, періодичну звітність при виконання бюджетів, річну звітність про виконання Державного бюджету України та звітність про виконання місцевих бюджетів, дослідити процес розгляду і затвердження звітів про виконання бюджетів.

Питання:

8.1. Організація, види та форми бюджетної звітності.

8.2. Періодична звітність про виконання бюджетів.

8.3. Річна звітність про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

8.4. Розгляд і затвердження звітів про виконання бюджетів.

Ключові слова: бюджет, бюджетна звітність, фінансова звітність, звіт про результати діяльності держави, державних органів.

Key words: budget, budget reporting, financial reporting, report on the results of state activity, state bodies.

8.1 Організація, види та форми бюджетної звітності.

Завершальним етапом узагальнення бухгалтерської інформації є звітність. За даними бухгалтерського обліку складається звітність про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Метою складання звітності про виконання державного та місцевих бюджетів є надання повної, достовірної і неупередженої інформації про стан виконання бюджетів. За допомогою цієї інформації можна спостерігати за ходом виконання бюджетів, здійснювати заходи щодо забезпечення контролю за операціями та управління бюджетними коштами.

Звітність про виконання бюджетів класифікується за різними ознаками (рис. 8.1). Відповідно до БКУ звітність поділяється на фінансову та бюджетну. За термінами складання і подання звітність про виконання бюджетів поділяється на: оперативну, періодичну (місячна, квартальна) та річну.

Рисунок 8.1. Класифікація звітності про виконання бюджетів

Інформація щодо виконання державного та місцевих бюджетів відображається у відповідних формах звітності органів Державної казначейської служби України, які враховують національні особливості держави та розробляються відповідно до міжнародних стандартів і досвіду країн з розвинутою ринковою економікою.

Звітність про виконання державного бюджету та місцевих бюджетів відображена на рис. 8.2., терміни складання звітності про виконання державного та місцевих бюджетів – рис. 8.3.

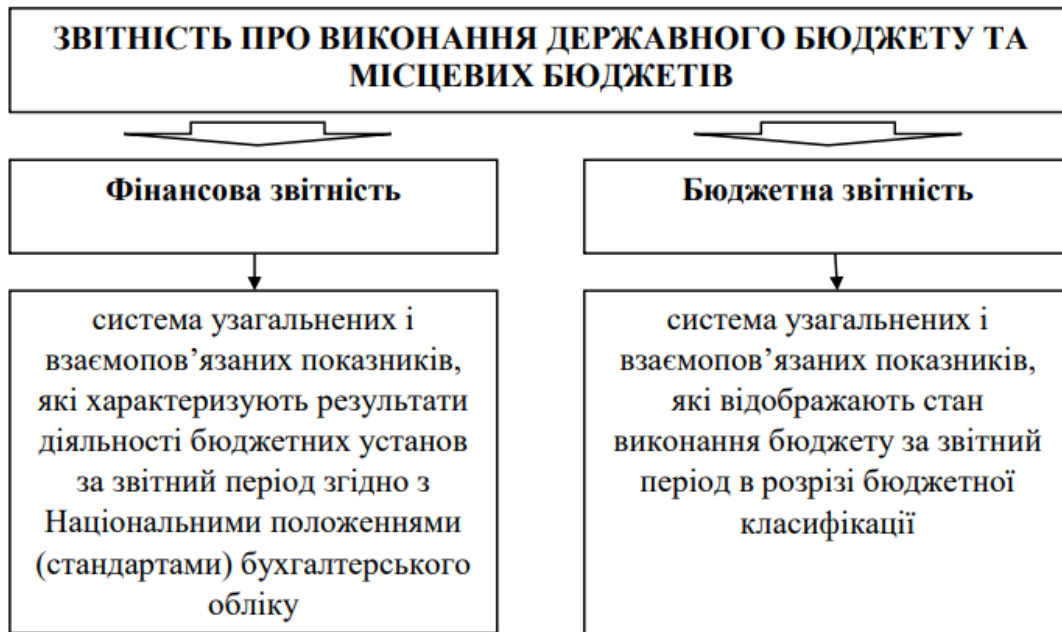

Рисунок 8.2. Звітність про виконання Державного бюджету та місцевих бюджетів

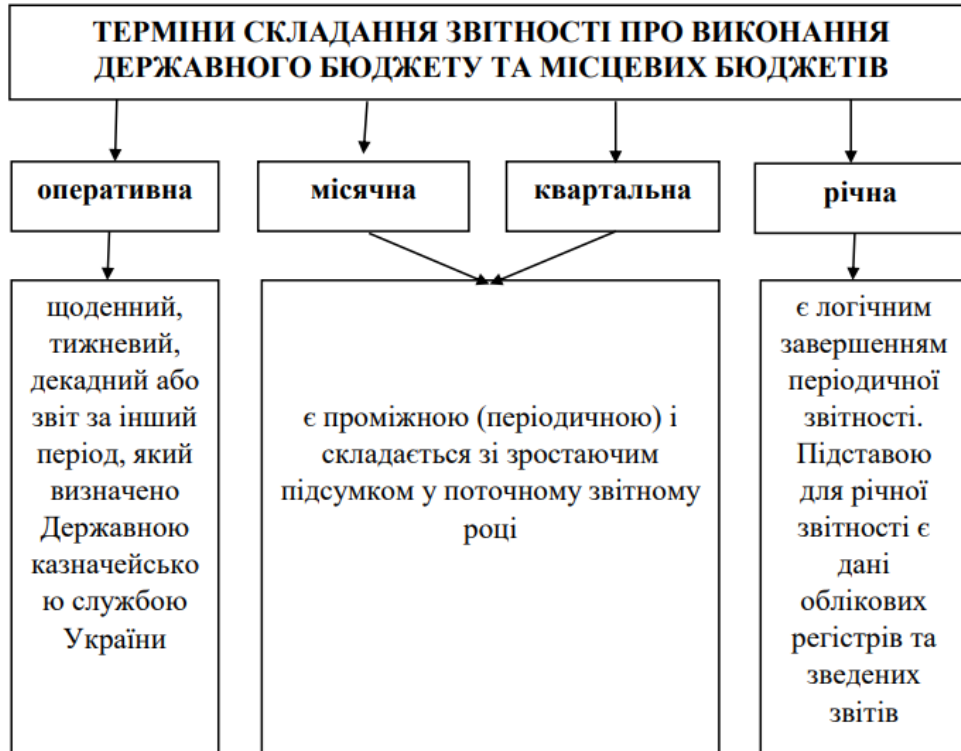

Рисунок 8.3. Терміни складання звітності про виконання Державного бюджету та місцевих бюджетів

Класифікація бюджетної звітності відображена на рис. 8.4.

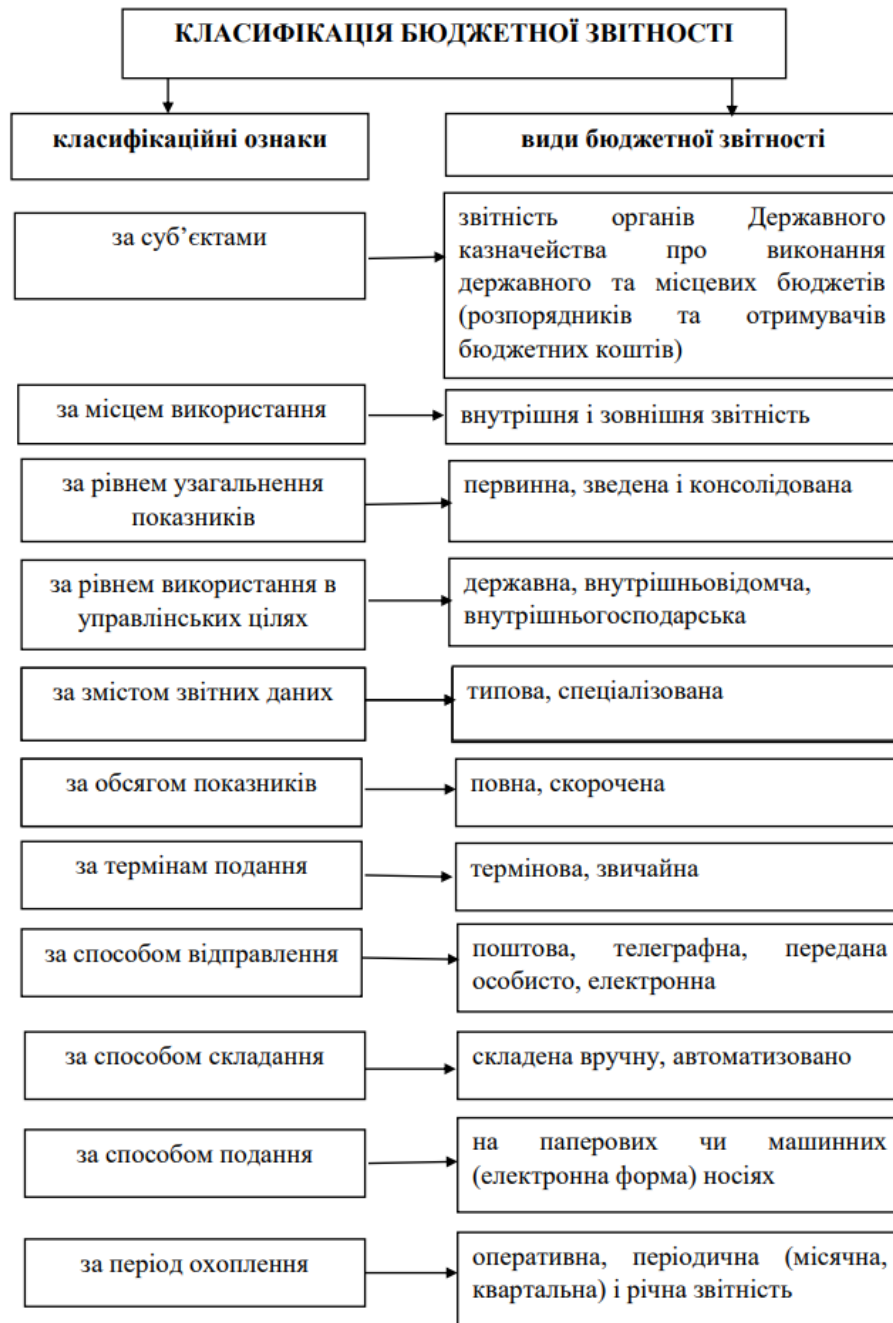

Рисунок 8.4. Класифікація бюджетної звітності

8.2 Періодична звітність про виконання бюджетів.

До періодичної звітності належать місячні та квартальні звіти.

Місячна звітність про виконання державного бюджету подається Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України Державною казначейською службою України не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним.

Відповідно до Бюджетного кодексу, зведені показники звітів про виконання бюджетів, інформацію про використання коштів з резервного

фонду державного бюджету, інформацію про перелік здійснених операцій з державним боргом, інформацію про надані державні гарантії подає Державна казначейська служба України Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним. Звіт про бюджетну заборгованість подається не пізніше 1 числа другого місяця, що настає за звітним.

ДКСУ подає квартальний звіт про виконання Державного бюджету України Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 35 днів після закінчення звітного кварталу.

Квартальна звітність складається і подається згідно з Інструкцією про порядок складання звітності про виконання бюджетів (рис. 2.7).

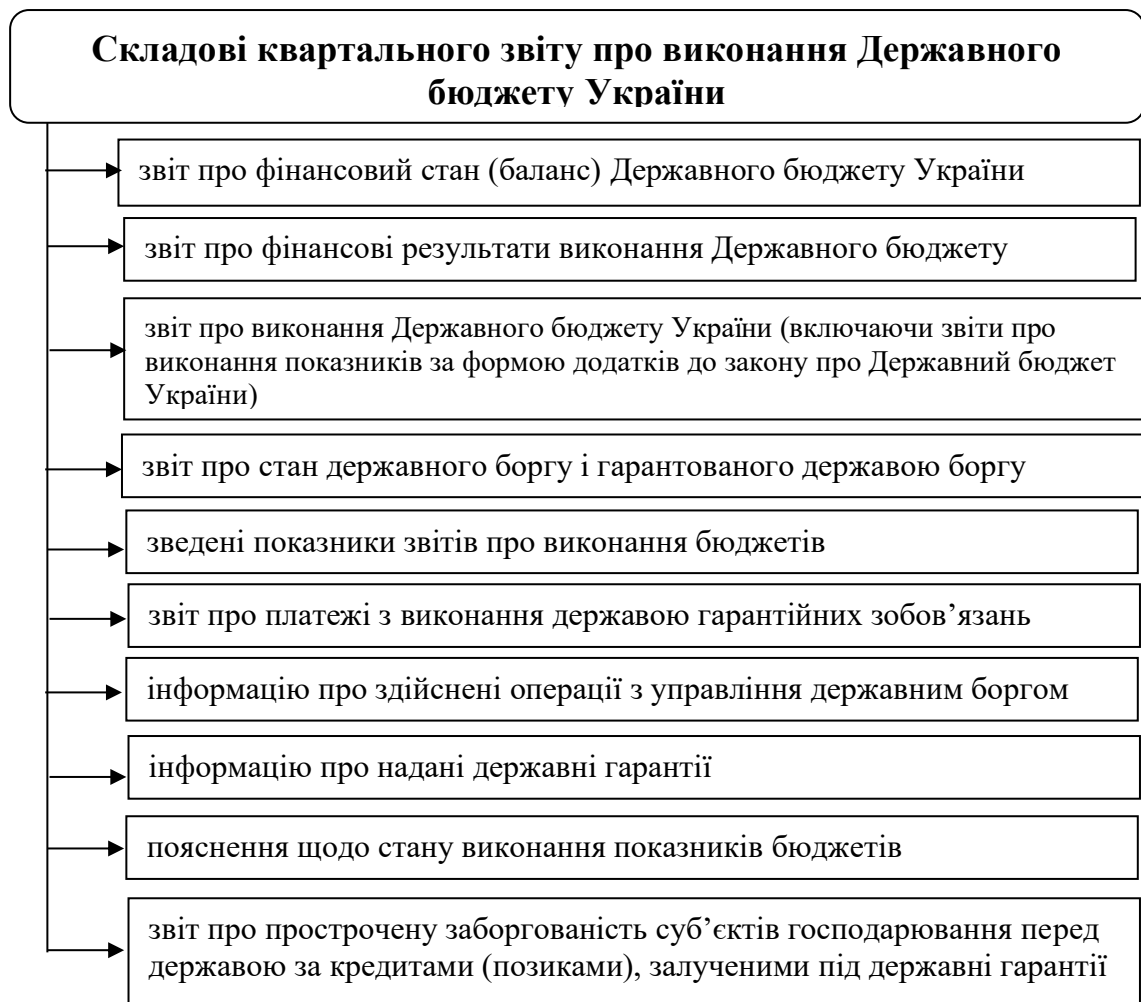

Рисунок 8.4. Складові квартального звіту про виконання Державного бюджету України

Форми квартальної звітності, порядок їхнього заповнення та подання встановлюються відповідно до Бюджетного кодексу, законів (рис. 8.5).

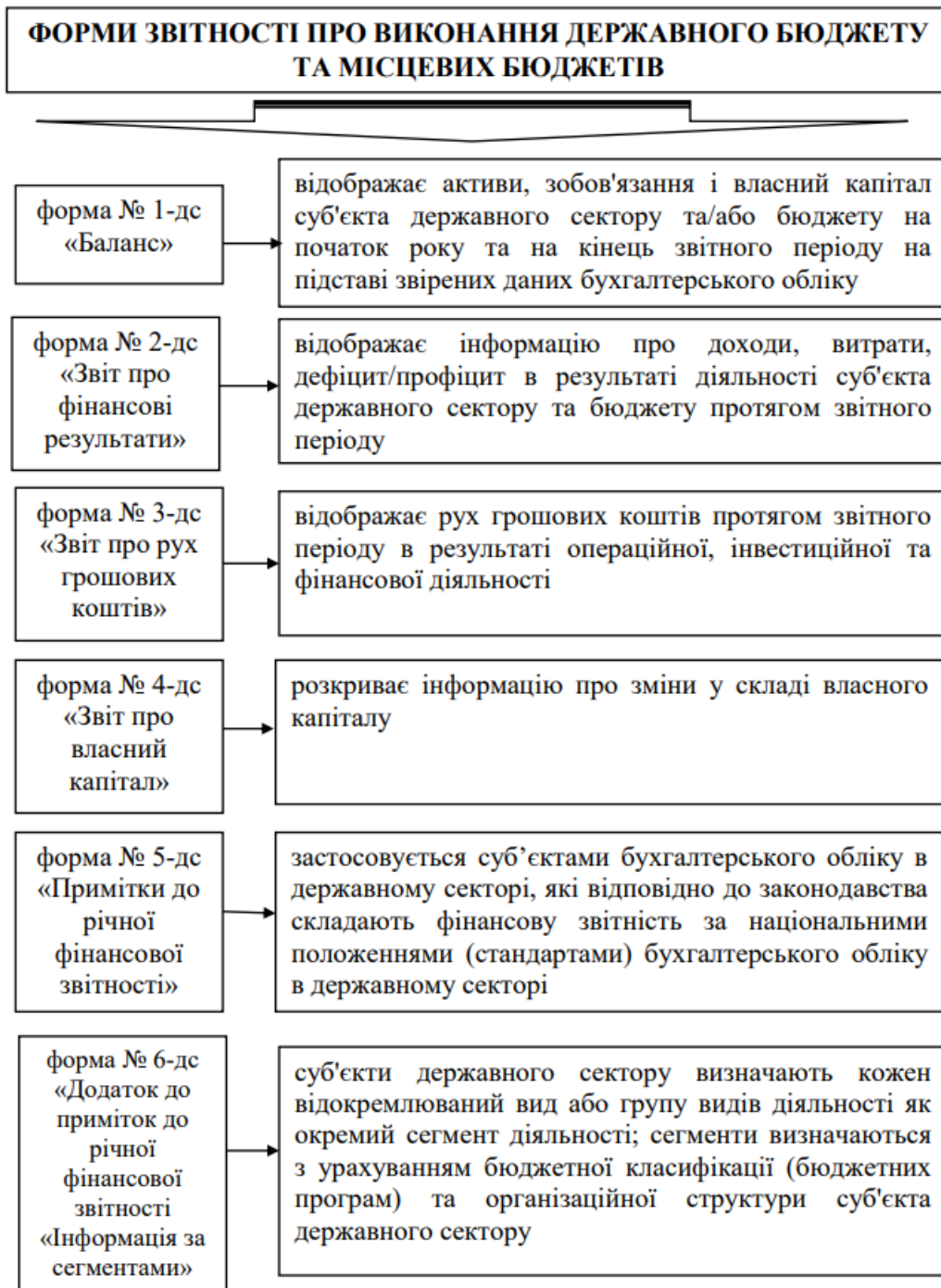

Рисунок 8.5. Форми звітності про виконання Державного бюджету та місцевих бюджетів

8.3 Річна звітність про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Для надання повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан виконання бюджетів користувачам для прийняття управлінських рішень складаються річні звіти про виконання бюджетів за відповідний звітний період.

Структура, періодичність і терміни подання звітності про виконання бюджетів визначаються Державною казначейською службою України відповідно до вимог, установлених ст. 58-61 Бюджетного кодексу.

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається Кабінетом Міністрів України Верховній Раді України, Президенту України та Рахунковій палаті не пізніше 1 квітня року, наступного за звітним. Структура річного звіту наведена на рис. 8.6.

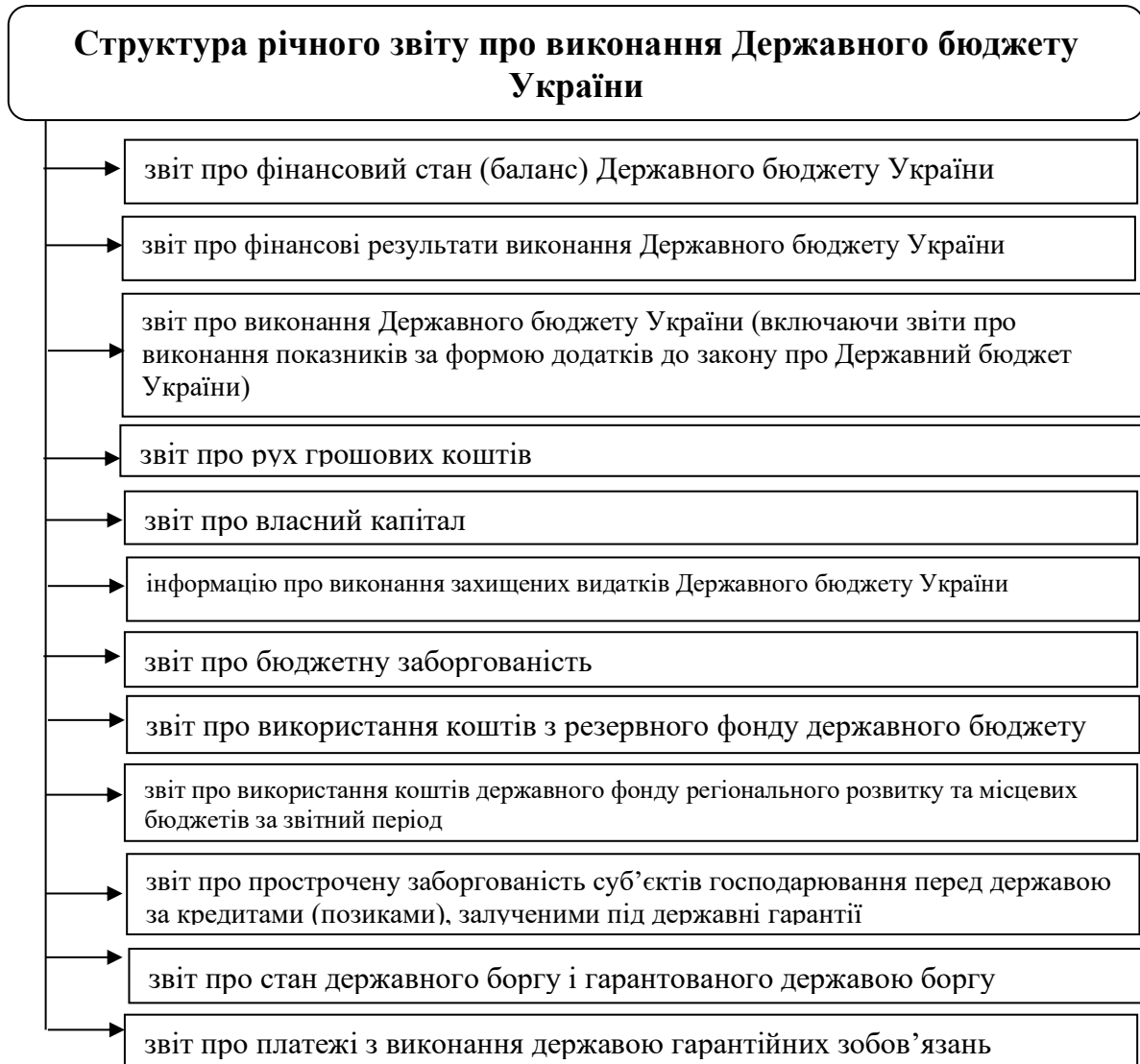

Рисунок 8.6. Структура річного звіту про виконання Державного бюджету України

Також до річного звіту про виконання державного бюджету подаються зведені показники звітів про виконання бюджетів, а також інформація про:

- здійснені операції з управління державним боргом;
- надані державні гарантії;

- досягнення запланованої мети, завдань та результативних показників головними розпорядниками коштів державного бюджету в межах бюджетних програм;
- виконання текстових статей закону про Державний бюджет України;
- іншу інформацію, визнану Кабінетом Міністрів України необхідною для пояснення звіту.

Звітність про виконання місцевих бюджетів визначається відповідно до вимог, встановлених щодо звітності про виконання Державного бюджету України (Бюджетний кодекс України, стаття 80).

Казначейство України складає та подає відповідним місцевим фінансовим органам звітність про виконання місцевих бюджетів за встановленими формами. Зведені показники звітності про виконання бюджетів одночасно подаються органами Казначейства України відповідно органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань фінансів, фінансовим органам місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів відповідних місцевих рад. Основні форми річної звітності про виконання місцевих бюджетів відображені на рис. 8.7.

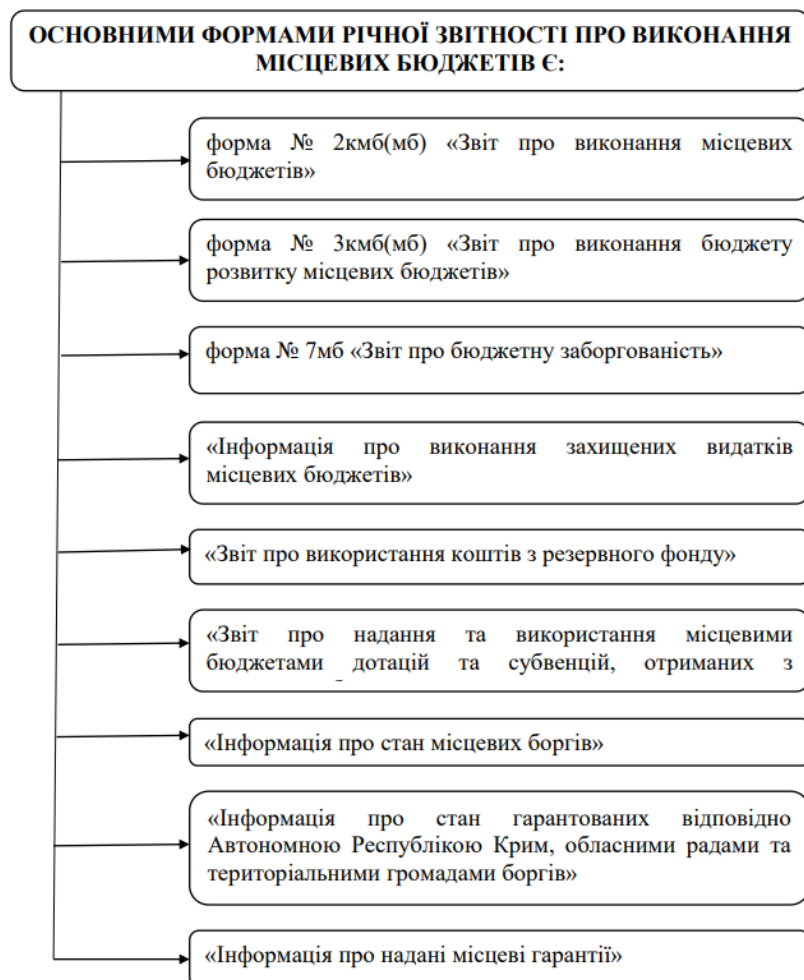

Рисунок 8.7. Основні форми річної звітності про виконання місцевих бюджетів

8.4. Розгляд і затвердження звітів про виконання бюджетів.

Щодо організації роботи органів Державної казначейської служби України зі складання бюджетної звітності про виконання місцевих бюджетів (наказ ДКСУ від 06.02.2018 №36, редакція 15.06.2023) інформація відображена на рис. 8.8.

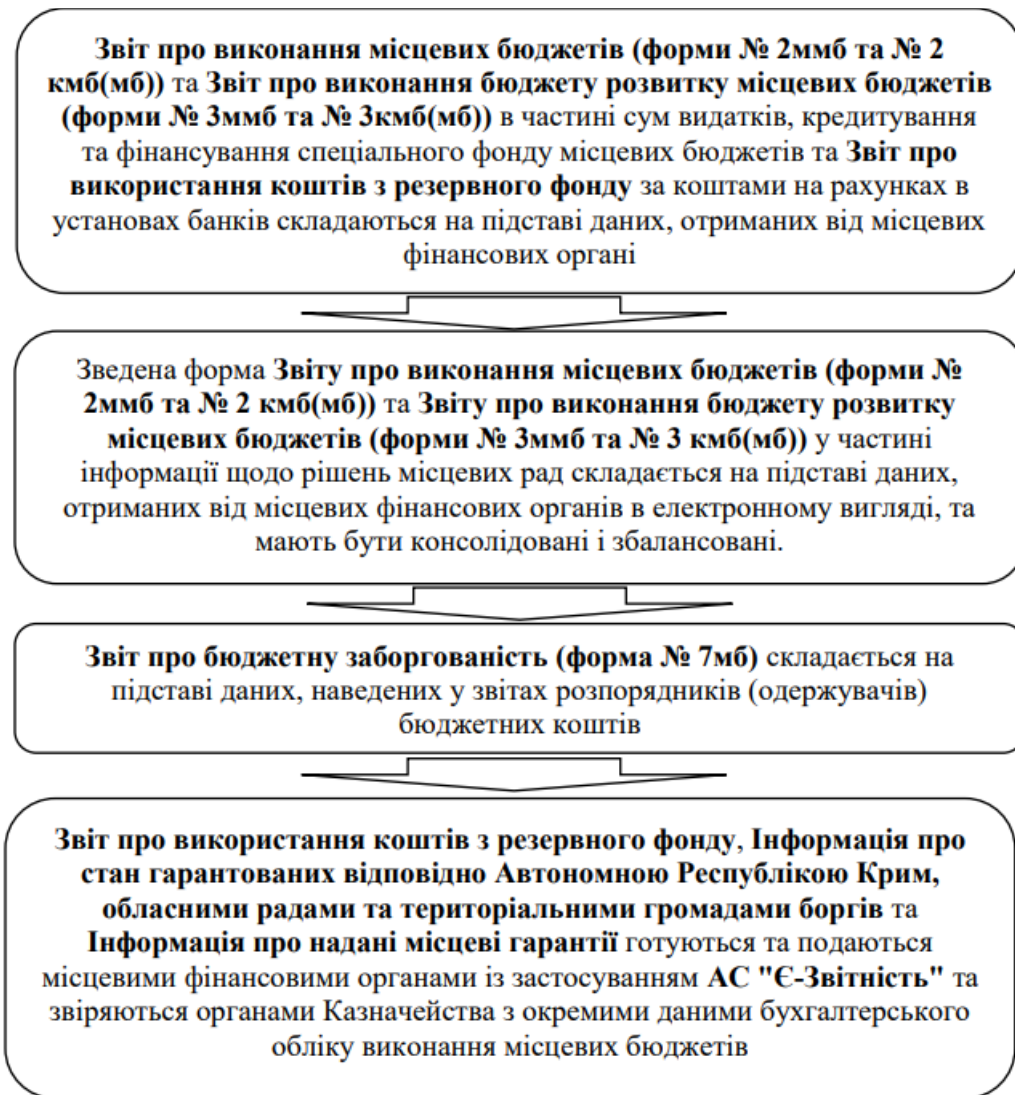

Рисунок 8.7. Організації роботи органів Державної казначейської служби України зі складання бюджетної звітності про виконання місцевих бюджетів

Органи Казначейства складають місячну, квартальну та річну бюджетну звітність по кожному місцевому бюджету за кодами програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів.

Управління (відділення) Державної казначейської служби України у районах, містах та районах у містах бюджетну звітність подають Головним управлінням Казначейства, в обсягах, визначених Інструкцією, у терміни, встановлені Головним управлінням Казначейства. Головні управління Казначейства подають до Казначейства місячну звітність та Інформацію щодо уточнення окремих показників звітних даних у терміни:

звітність про виконання місцевих бюджетів – 10 числа місяця, наступного за звітним; звіт про бюджетну заборгованість – 19 числа місяця, наступного за звітним.

Усі форми квартальної звітності та Інформація щодо уточнення окремих показників звітних даних Головні управління Казначейства подають до Казначейства 23 числа місяця, наступного за звітним кварталом. З метою забезпечення своєчасного складання річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України строки подання річної звітності Головним управлінням Казначейства встановлюються з урахуванням термінів, визначених наказом Міністерства фінансів України. У разі коли дата подання звітності випадає на неробочий день, термін подання звітності переноситься на перший після вихідного робочий день. Механізм подачі бюджетної звітності в електронному вигляді відображено на рис. 8.8.

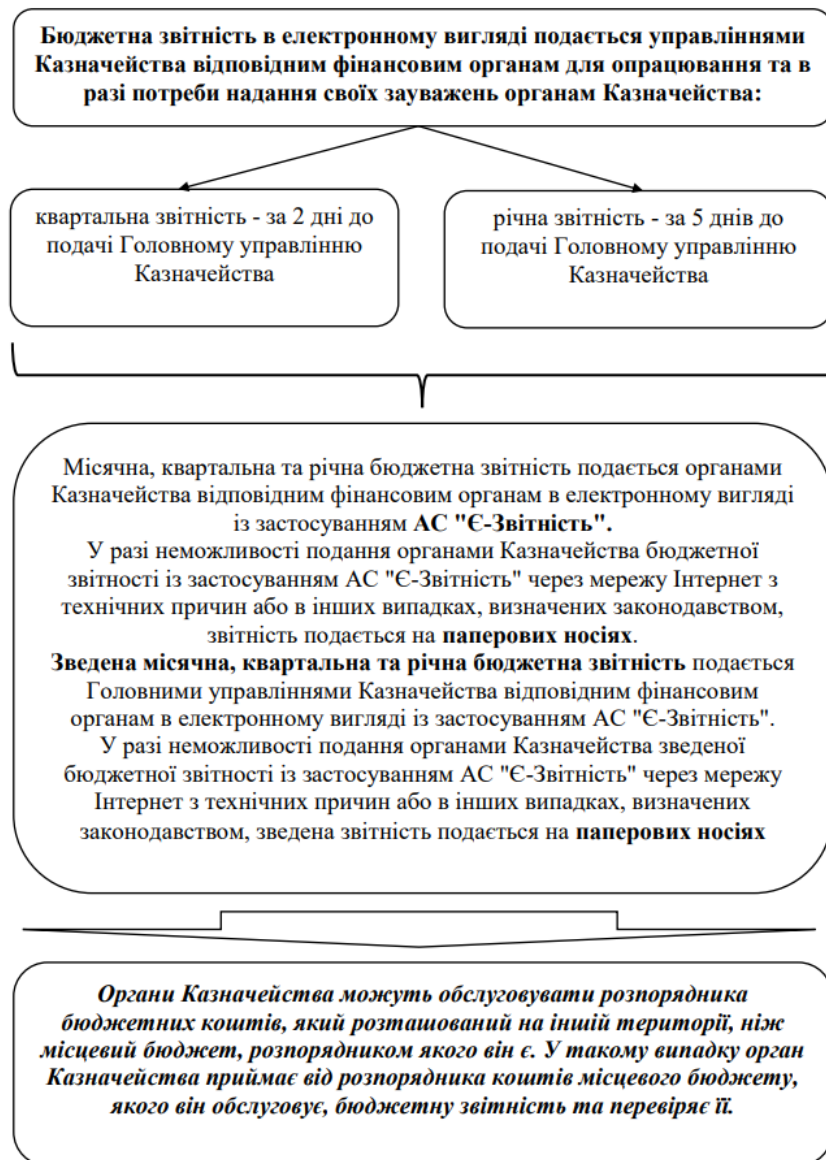

Рисунок 8.7. Механізм подачі бюджетної звітності

Тема 9. Контроль за виконанням бюджету

Мета: набути теоретичних знань щодо сутності та призначення бюджетного контролю, його ролі у бюджетному менеджменті, дослідити види, форми та методи бюджетного контролю, з'ясувати особливості діяльності органів бюджетного контролю та їхню кваліфікацію.

Питання:

9.1. Сутність та призначення бюджетного контролю, його роль у бюджетному менеджменті.

9.2. Види, форми та методи бюджетного контролю.

9.3. Бюджетний контроль та його організація в Україні.

9.4. Бюджетний аудит.

Ключові слова: бюджет, контроль, бюджетний контроль, бюджетний аудит.

Key words: budget, control, budget control, budget audit.

9.1 Сутність та призначення бюджетного контролю, його роль у бюджетному менеджменті.

Необхідною умовою ефективного управління фінансовими ресурсами держави є бюджетний контроль, основне призначення якого – зміцнення фінансово-бюджетної дисципліни та запобігання вчиненню зловживань на всіх стадіях бюджетного процесу.

Бюджетний контроль – це різновид державного фінансового контролю, спрямований на забезпечення доцільності, законності, достовірності та раціональності дій учасників бюджетного процесу під час складання, розгляду, затвердження, виконання, внесення змін та звітування про виконання бюджетів усіх рівнів. Такий контроль є особливим видом управлінської діяльності, спрямованим на виявлення відхилень у формуванні та використанні централізованого фонду грошових коштів, а також своєчасне прийняття коригувальних і превентивних заходів.

Основною метою бюджетного контролю є перевірка своєчасності та повноти надходження коштів до бюджету, а також їхнього цільового та ефективного використання. Відповідно його завданнями є:

- дотримання процедури складання, розгляду і затвердження бюджету, а також його виконання;
- дотримання бюджетного законодавства;
- контроль за правильністю формування дохідної частини бюджету;

- перевірка ефективності й цільового використання бюджетних коштів і коштів позабюджетних фондів;
- контроль за правильністю ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності;
- контроль за реалізацією механізму міжбюджетних відносин.

Реалізація цілей та завдань бюджетного контролю здійснюється з дотриманням певних принципів, які дають змогу визначити результативність практичної діяльності суб'єктів контролю. До принципів бюджетного контролю, які спрямовані на формування збалансованого бюджету, раціональне і цільове використання бюджетних коштів, виконання соціально-економічних завдань держави, належать:

- об'єктивності та обґрунтованості (результати здійснених контрольних заходів повинні документально підтверджувати дані та факти);
- неупередженості (суб'єкти, які мають повноваження здійснювати бюджетний контроль не повинні зловживати наданими їм повноваженнями, а також у своїх діях мають керуватися державними інтересами та дотримуватися професійної етики);
- повноти (відображення у повному обсязі всієї сукупності виявлених фактів вчинення бюджетних правопорушень);
- незалежності (суб'єкти й органи, які уповноважені здійснювати бюджетний контроль, повинні бути незалежними від впливу службових осіб, політичних партій чи будь-яких зовнішніх структур);
- превентивності (за допомогою бюджетного контролю не тільки виявляти порушення, а мати змогу їх попередження та недопущення у майбутньому);
- дієвості (факти та результати виявлених порушень, під час здійснення бюджетного контролю, повинні бути реалізовані у повному обсязі);
- регулярності (контрольні заходи мають проводитися з чітко визначеною періодичністю та регулярно);
- неперервності (контроль мусить охоплювати всі бюджетні операції);
- єдності (бюджетний контроль повинен реалізовуватися за допомогою єдиної правової бази та єдиних стандартів);
- гласності (результати проведених контрольних заходів повинні бути доступними, що забезпечується органами, уповноваженими на їх здійснення);
- відповідальності (контролюючі органи, що мають повноваження на здійснення бюджетного контролю повинні нести відповідальність за свої дії або бездіяльність).

Об'єктом бюджетного контролю є грошові потоки при формуванні й використанні централізованих грошових фондів держави і місцевих органів самоврядування, а саме: доходи бюджетів, видатки бюджетів, розрахунки за борговими зобов'язаннями, результати виконання бюджету, доходи та видатки бюджетних установ, міжбюджетні трансферти та ін.

Предметом бюджетного контролю є всі стадії бюджетного процесу. У ст. 19 Бюджетного кодексу України визначено, що на всіх стадіях бюджетного процесу в Україні здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит і оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства.

Суб'єкт бюджетного контролю – це орган чи особа, які відповідно до визначених законодавством повноважень мають право здійснювати бюджетний контроль. Основними напрямками діяльності таких суб'єктів відповідно до Бюджетного кодексу та іншого законодавства є:

- оцінка управління бюджетними коштами (у т. ч. проведення державного фінансового аудиту);
- правильність ведення бухгалтерського обліку та достовірність фінансової й бюджетної звітності;
- досягнення економії бюджетних коштів, їхнього цільового використання, ефективності й результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень;
- проведення аналізу й оцінки стану фінансової та господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів;
- запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави у процесі управління об'єктами державної власності;
- обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету.

9.2 Види, форми та методи бюджетного контролю.

Для раціональної організації бюджетного контролю його класифікують за видами, формами та методами.

Видом бюджетного контролю називають таку його складову частину, яка, з одного боку, відображає зміст контролю загалом, а з іншого – відрізняється від окремих його складових конкретними носіями контрольних функцій, об'єктами контролю та методами здійснення контрольних дій.

Відповідно до становища та правових відносин об'єкта контролю з контролером в управлінні бюджетним процесом, бюджетний контроль поділяється на:

– *зовнішній бюджетний контроль*, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу, коли об'єкт і предмет контролю не належать до сфери управління контролюючого органу;

– *внутрішній бюджетний контроль*, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу, коли об'єкт та предмет контролю належать до сфери управління контролюючого органу.

Залежно від суб'єктів, які ініціюють і здійснюють контроль, виокремлюють державний (загальнодержавний, муніципальний), відомчий (внутрішньогалузевий, внутрішньогосподарський) і громадський бюджетний контроль. Класифікація видів бюджетного контролю зображена на рис. 9.1.

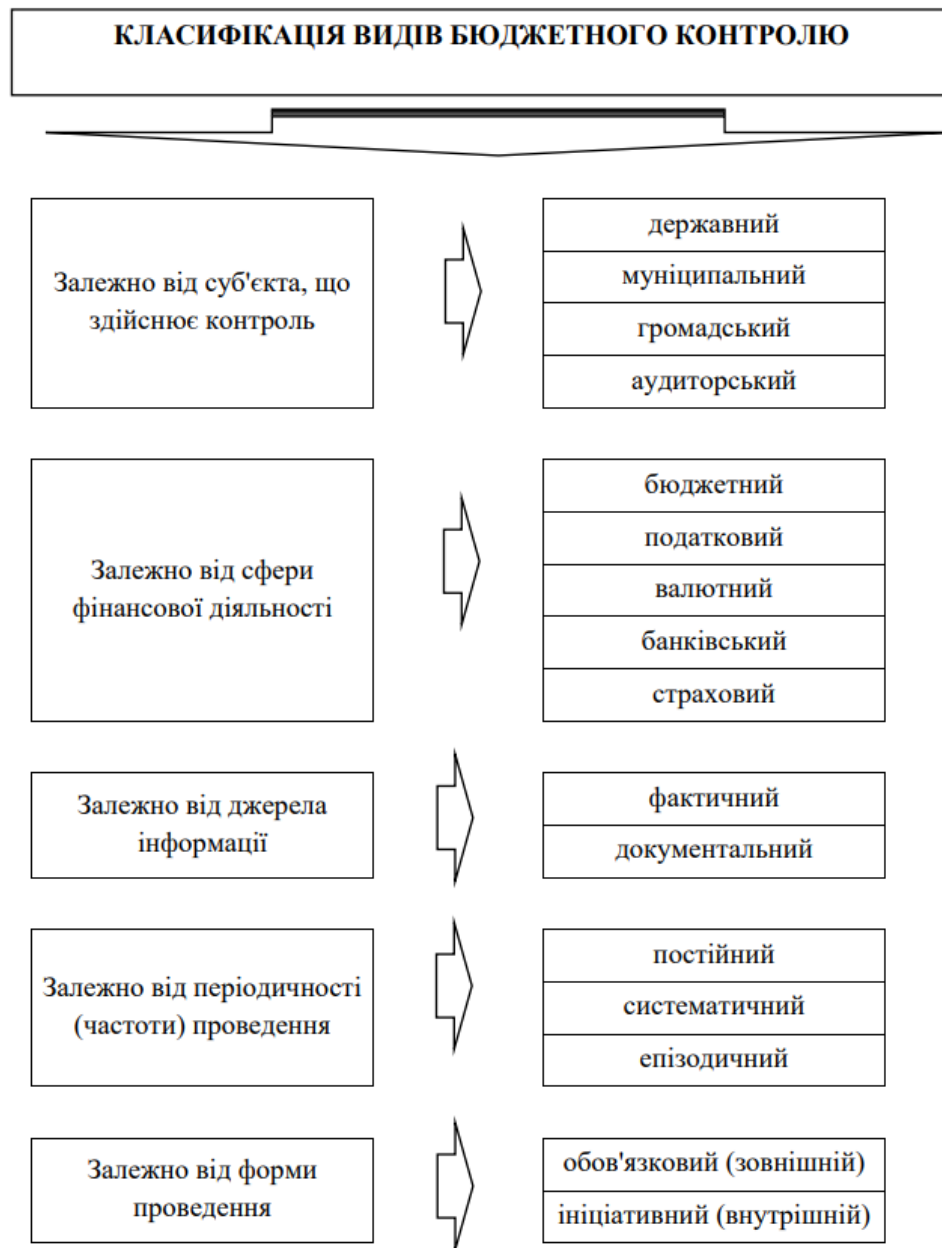

Рисунок 9.1. Класифікація видів бюджетного контролю

Форми бюджетного контролю – це способи конкретного вираження та організації контрольних дій на кожному етапі бюджетного процесу, спрямовані на виконання функцій контролю в процесі формування, розподілу та використання бюджетних коштів.

Класифікація форм бюджетного контролю відображена на рис. 9.2.

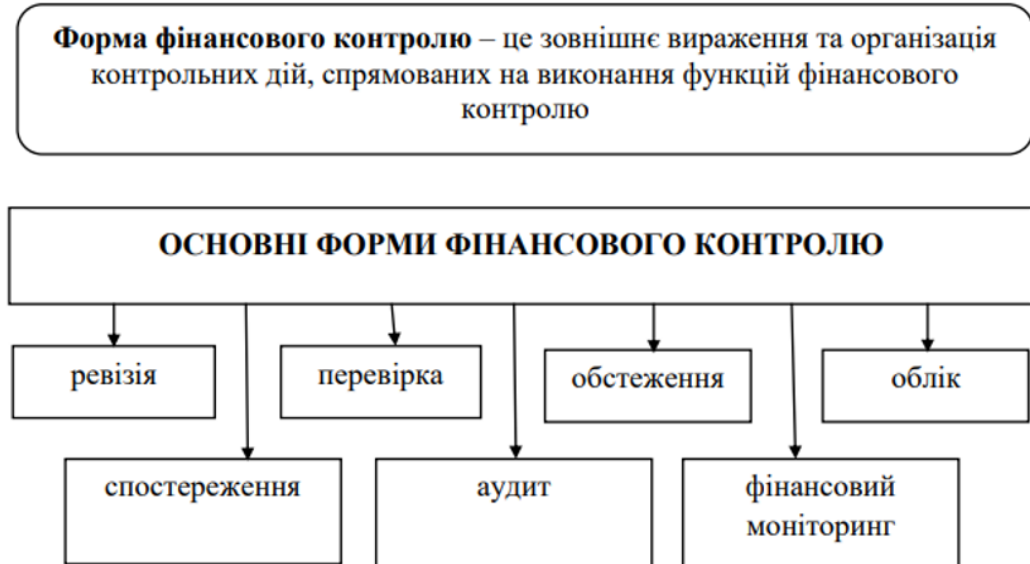

Рисунок 9.2. Класифікація форм бюджетного контролю

Під *методами бюджетного контролю* розуміють сукупність методичних прийомів контролю бюджетного процесу і дотримання його законодавчого та нормативно-правового регулювання. У процесі визначення методу бюджетного контролю виділяють дві групи методичних прийомів: загальнонаукові та спеціальні (рис. 9.3).

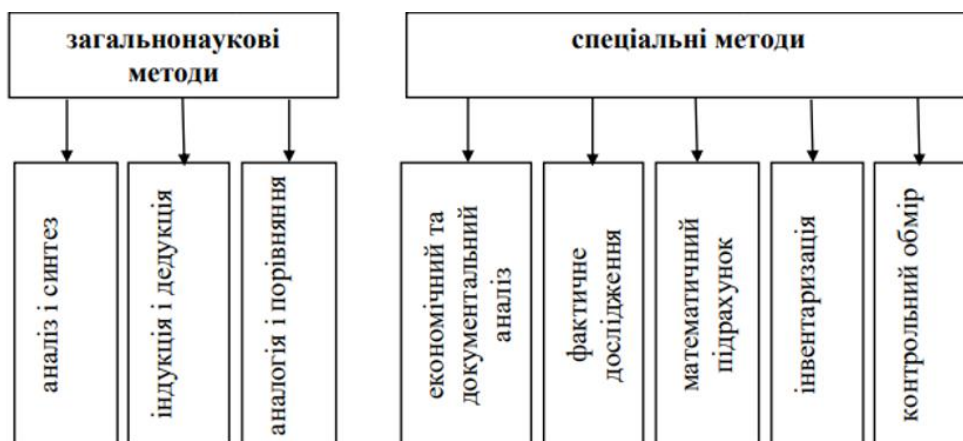

Рисунок 9.3. Методи бюджетного контролю

Загальнонаукові методичні прийоми базуються на діалектичному методі філософії й охоплюють: аналіз і синтез, індукцію та дедукцію,

аналогію й моделювання, абстрагування і конкретизацію, системний та функціонально-вартісний аналіз.

Спеціальні методичні прийоми бюджетного контролю формуються залежно від цільової функції науки та її загальнонаукових прийомів, вони є специфічними і виробляються практикою на основі досягнення економічної науки. Ці прийоми об'єднують у такі групи: органолептичні, розрахунково-аналітичні, документальні, узагальнення і реалізації результатів контролю.

Практичне застосування усієї сукупності видів, форм та методів бюджетного контролю має надзвичайне значення для забезпечення його ефективності, оскільки їх раціональне поєднання сприяє зміцненню дохідної частини бюджету, забезпеченню якісного виконання його видаткової частини, підвищенню ефективності бюджетного процесу та створенню необхідних умов для належного функціонування бюджетної системи загалом.

Вибір форм і методів залежить від того, які цілі та завдання стоять перед контролюючим органом, а також від специфіки діяльності підконтрольного суб'єкта та від інших умов.

9.3 Бюджетний контроль та його організація в Україні.

Бюджетний контроль реалізується через систему органів бюджетного контролю, яка: по-перше, є елементом загальної структури контрольних органів держави; по-друге, важливою складовою бюджетного механізму, за допомогою якого держава реалізує свою бюджетну політику.

Склад органів бюджетного контролю залежить від структури фінансового апарату держави, яка визначається державним устроєм і функціями державних органів, закріпленими в Конституції України. За ознаками ініціювання й здійснення контролю виокремлюють суб'єктів, що здійснюють загальний і спеціалізований бюджетний контроль.

До суб'єктів загального контролю належать ті органи державної влади й управління, які є ініціаторами й виконавцями контролю, у тому числі в бюджетній сфері.

Верховна Рада України здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства у процесі:

- 1) розгляду Бюджетної декларації;
- 2) розгляду проєкту та прийняття закону про Державний бюджет України;
- 3) внесення змін до закону про Державний бюджет України;
- 4) виконання закону про Державний бюджет України, у тому числі шляхом заслуховування звітів про виконання Державного бюджету

України (включаючи звіти головних розпорядників коштів державного бюджету про використання ними бюджетних коштів та результати виконання відповідних бюджетних програм);

5) розгляду річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України;

6) використання кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій.

Верховна Рада України здійснює контроль за діяльністю Рахункової палати щодо виконання нею повноважень, визначених законом.

До повноважень Комітету Верховної Ради України з питань бюджету належать:

1) підготовка питання щодо Бюджетної декларації та попередній розгляд проекту закону про Державний бюджет України;

2) надання до поданих на розгляд Верховної Ради України законопроектів висновків щодо їх впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини;

3) попередній розгляд річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України та підготовка проекту рішення щодо цього звіту для розгляду Верховною Радою України;

4) попередній розгляд інформації Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Казначейства України, інших центральних органів виконавчої влади про стан виконання закону про Державний бюджет України протягом відповідного бюджетного періоду;

5) взаємодія з Рахунковою палатою (включаючи попередній розгляд висновків і пропозицій Рахункової палати щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства).

Комітети Верховної Ради України беруть участь у попередньому розгляді питання щодо Бюджетної декларації та проекту закону про Державний бюджет України, а також попередньо розглядають питання про виконання Державного бюджету України (включаючи висновки і пропозиції Рахункової палати щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства) в частині, що віднесена до компетенції комітетів.

До повноважень Рахункової палати належить здійснення контролю за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України, у тому числі за виконанням довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства, утворенням, обслуговуванням і погашенням державного боргу, ефективністю управління коштами державного бюджету, використанням коштів місцевих бюджетів у частині трансфертів, що надаються з державного бюджету, а також за надходженням закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних

податків і зборів або їх частки та за використанням коштів місцевих бюджетів у частині видатків, передбачених пунктом 2 частини першої статті 82 БКУ, які визначаються функціями держави і передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню.

Рахункова палата за підсумками кожного кварталу подає Верховній Раді України висновки про стан виконання закону про Державний бюджет України, а також пропозиції щодо усунення порушень, виявлених у звітному бюджетному періоді.

Міністерство фінансів України здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу як щодо державного бюджету, так і місцевих бюджетів, якщо інше не передбачено законодавством України.

Міністерство фінансів України в межах своїх повноважень забезпечує реалізацію єдиної державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, координує та спрямовує діяльність органів виконавчої влади, уповноважених на проведення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, якщо інше не передбачено законодавством.

Місцеві фінансові органи здійснюють контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу щодо місцевих бюджетів.

До повноважень Казначейства України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства належить здійснення контролю за:

1) веденням бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат державного бюджету та місцевих бюджетів, крім випадку, передбаченого абзацами третім і четвертим частини другої статті 78 цього Кодексу, складанням та поданням фінансової і бюджетної звітності;

2) бюджетними повноваженнями при зарахуванні надходжень бюджету;

3) відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету;

4) відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми;

5) відповідністю платежів взятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням.

Казначейство України в межах своїх повноважень забезпечує організацію та координацію діяльності головних бухгалтерів бюджетних установ та контроль за виконанням ними своїх повноважень шляхом оцінки їх діяльності.

До повноважень органів державного фінансового контролю з контролю за дотриманням бюджетного законодавства належить здійснення контролю за:

1) цільовим, ефективним та результативним використанням коштів державного бюджету та місцевих бюджетів (включаючи проведення державного фінансового аудита);

2) цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів (позик), одержаних під державні (місцеві) гарантії;

3) достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах при складанні планових бюджетних показників;

4) відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми;

4⁻¹) відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів довгострокових зобов'язань за енергосервісом затвердженим в установленому порядку умовам закупівлі енергосервісу;

4⁻²) відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства умовам договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства, та вимогам бюджетного законодавства;

5) веденням бухгалтерського обліку, а також складанням фінансової і бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету;

б) станом внутрішнього контролю та внутрішнього аудита у розпорядників бюджетних коштів.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим та відповідні місцеві ради з контролю за дотриманням бюджетного законодавства здійснюють:

1) контроль за виконанням рішення про місцевий бюджет;

2) інші повноваження, передбачені БКУ, законом про Державний бюджет України та рішенням про місцевий бюджет.

Контроль за відповідністю бюджетному законодавству показників затверджених бюджетів, розпису бюджету, кошторисів бюджетних установ та інших документів, які використовуються у бюджетному процесі, здійснюється:

– Радою міністрів Автономної Республіки Крим - щодо бюджетів місцевого самоврядування та районних бюджетів Автономної Республіки Крим;

– обласними державними адміністраціями - щодо бюджетів місцевого самоврядування та районних бюджетів;

- міськими державними адміністраціями в містах Києві та Севастополі - щодо районних у цих містах бюджетів;
- виконавчими органами міських рад - щодо бюджетів районів у містах.

9.4 Бюджетний аудит.

В європейській практиці термін «аудит» уживають як синонім контролю. Згідно з Міжнародними стандартами аудиту (INTOSAI) розрізняють кілька його видів, зокрема:

1) *фінансовий* (перевірка правильності або відповідності). Цей аудит передбачає вивчення й оцінку фінансових записів, проведення аудиту фінансових систем і трансакцій, перевірку відповідності щодо чинних норм і стандартів;

2) *ефективності*. Він охоплює аудит адміністративної діяльності, аудит ефективності трудових ресурсів, аудит ефективності з метою досягнення результатів.

До основних функцій аудиту ефективності виконання бюджетних програм належать:

- діагностика функцій структурних підрозділів у процесі планування, виконання планів, формування звітності та проведення контролю за рухом фінансових ресурсів бюджетних установ;
- оцінка стану перспективного планування руху фінансових ресурсів і взаємозв'язку його з поточним й оперативним плануванням, розробкою бюджетних програм та їхнього забезпечення;
- управлінське консультування;
- інформаційне забезпечення за допомогою сучасних методів передачі й отримання інформації;
- вибір показників і методів оцінки ефективності використання фінансових ресурсів;
- організація попереднього, поточного і наступного фінансового контролю;
- мотивація управлінських рішень щодо підвищення ефективності використання фінансових ресурсів бюджетних установ у процесі виконання бюджетних програм.

Методологія аудиту передбачає визначення принципів, гіпотези, об'єкта, проблеми аудиту, результативних показників ефективності, мети, основних завдань, методів, прийомів і процедур, організації та його проведення.

Об'єктом аудиту ефективності є фінансові ресурси установ, спрямовані на виконання бюджетних програм, ефективність яких доцільно оцінити у процесі аудиту.

Проблемою аудиту ефективності належить розуміти невиконання запланованих результативних показників бюджетних програм через неефективне використання фінансових ресурсів.

Відповідно до чинного законодавства, метою аудиту ефективності є здійснення оцінки досягнення запланованих показників (продукту, ефективності, якості), виявлення проблем у виконанні бюджетної програми та розробка пропозицій щодо підвищення ефективності використання ресурсів держави. Відповідно до мети сформульовані такі основні завдання аудиту ефективності:

- оцінка ефективності використання фінансових ресурсів у процесі виконання бюджетних програм шляхом порівняння звітних даних щодо виконання програми (виконання результативних показників) із заданими параметрами, у т.ч. зазначеними в паспорті бюджетної програми, порівняння рівня досягнутих показників з рівнем їх фінансування;

- виявлення упущень і недоліків організаційного, нормативно-правового та фінансового характеру, які перешкоджають своєчасному і повному виконанню бюджетної програми;

- визначення ступеня впливу виявлених упущень і недоліків на досягнення запланованих показників;

- підготовка обґрунтованих пропозицій щодо шляхів (форм, засобів) більш раціонального й ефективного використання фінансових ресурсів, поліпшення організації виконання бюджетної програми з наголосом на можливостях зменшення витрат, підвищення продуктивності програми та якості послуг, її подальшої реалізації із залученням оптимального (або додаткового) обсягу бюджетних коштів чи її припинення.

Процес аудиту ефективності містить такі основні етапи:

I. Підготовка до аудиту.

II. Проведення аудиту.

III. Реалізація результатів аудиту.

До найважливіших питань аудиту доцільно зарахувати такі: аналіз результатів конкурсного відбору бюджетних програм; наявність альтернативних шляхів реалізації бюджетних програм і можливість їхнього використання; оптимальне використання нормативно-правової, організаційної та адміністративної бази для забезпечення максимального ефекту при виконанні бюджетних програм; оцінку ефективності, якості та результативності діяльності установ та організацій за виконання бюджетних програм.

Тема 10. Світовий досвід бюджетного менеджменту

Мета: засвоїти світовий досвід бюджетного менеджменту, розглянути організацію бюджетного процесу в країнах світу, вивчити особливості бюджетного планування та прогнозування у світовій практиці; проаналізувати світовий досвід організації бюджетного контролю.

Питання:

- 10.1. Світовий досвід бюджетного менеджменту.
- 10.2. Організація бюджетного процесу в країнах світу.
- 10.3. Бюджетне планування та прогнозування у світовій практиці.
- 10.4. Світовий досвід організації бюджетного контролю.

Ключові слова: бюджет, контроль, технологія, управління бюджетом, бюджетна політика, бюджетне планування.

Key words: budget, control, technology, budget management, budget policy, budget planning.

10.1 Світовий досвід бюджетного менеджменту.

Бюджетний процес – врегульована нормами бюджетного права діяльність законодавчих і виконавчих органів державної влади та місцевого самоврядування зі складання проекту бюджету, розгляду і затвердження, виконання, а також складання, розгляду й затвердження звіту про виконання бюджету.

Бюджетний процес у зарубіжних країнах має певні особливості, що зумовлено формою державного устрою, формою правління та рівнем економічного розвитку держави. У країнах із континентальною системою права бюджет приймається у вигляді єдиного акта, у країнах англосакського права приймаються окремі законодавчі акти.

Період, протягом якого діє бюджет, вважається бюджетним періодом. Бюджетний період не у всіх державах збільшується з календарним, проте практично в усіх країнах охоплює близько 12 місяців. Наприклад, в Австрії, Аргентині, Вірменії, Бельгії, Болгарії, Бразилії, Німеччині, Ірландії, Китаї, Польщі, Сирії, Франції, Швейцарії бюджетний рік триває з 1 січня по 31 грудня; у Великобританії, Канаді, Данії, Індії, Ізраїлі, Японії – з 1 квітня по 31 березня наступного року; в Австралії, Норвегії, Пакистані, Швеції – з 1 червня по 31 травня наступного року; у США, Таїланді – з 1 жовтня по 30 вересня наступного року. Таке незбігання з календарним роком зумовлене історичними традиціями, пов'язаними з термінами скликання парламенту, а також збору урожаю, від якого тривалий час у минулому залежали доходи бюджету держави.

10.2 Організація бюджетного процесу в країнах світу.

Бюджетування є фінансово-управлінською технологією сучасного бюджетного менеджменту, яка потребує найбільш ефективного витрачання обмежених бюджетних коштів в умовах вибору альтернатив фінансування. Нова технологія бюджетного менеджменту базується на концепції нового державного менеджменту та означена поняттям «бюджетування, орієнтоване на результат».

Бюджетування, орієнтоване на результат, як частина глобальної концепції управління за результатами у державному секторі має 60-річну історію (табл. 10.1).

Таблиця 10.1 Переваги та ризики моделей впровадження середньострокового бюджетування, орієнтованого на результат

Модель	Ризики	Переваги
«Зверху вниз»	Обмежена можливість досягнення результатів	Реформування відбувається за ініціативою згори
	Централізоване нав'язування обмежень може призводити до їхнього саботажу	Наявність уніфікованого методологічного підходу до проведення реформи
	Висока вартість збору великої кількості інформації	Наявність необхідної інформації для ухвалення рішень у центрі
	Низький рівень підтримки з боку міністерств і відомств, поява для них негативних стимулів	Значні можливості для координації та моніторингу процесу реформ
«Знизу вверху»	Інерційність реформи у зв'язку з відсутністю ініціативи на нижчестоящих управлінських рівнях	Гнучкість та адаптивність процесу реформування
	Тривалість і трудомісткість підготовки реформи	Можливість планування реформи з урахуванням думки міністерств і відомств
	Складність координації процесу реформування та можливість порушення послідовності етапів реформи	Залучення субнаціональних органів влади до розробки та проведення реформи
	Недостатній обсяг інформації в центрі	Стимулювання самостійності міністерств і відомств у ході реформи

Залежно від типу державного устрою, форми правління, наявності парламентської більшості, що підтримує ідею бюджетної реформи, рівня децентралізації податково-бюджетних повноважень місцевих органів влади, у зарубіжних державах склалися різні стратегії бюджетних реформ, які можна умовно об'єднати у три групи.

1. Форсована (радикальна) стратегія реформування передбачає найбільш швидке та повномасштабне здійснення бюджетної реформи, спрямованої на кардинальний перегляд функцій і масштабів громадського сектору. Особливе становище в цьому разі мають Нова Зеландія, Великобританія і Австралія – парламентські монархії, реформування бюджетного процесу в яких характеризувалося акцентом на приватизацію державних функцій та запозиченні ринкових принципів і методів у державному управлінні.

2. Стратегію активної трансформації вибрали держави, що здійснювали широкомасштабну бюджетну реформу з помітним відставанням за темпами її реалізації від форсованої. Лідерами цієї групи країн на початку 1990-х рр. стали США, Канада, Данія, Нідерланди й Ірландія. Основною метою реформи було підвищення ефективності функціонування адміністративної та бюджетної систем за допомогою корпоративних інструментів управління без радикального скорочення масштабів громадського сектору, який у цих країнах був традиційно незначним.

3. Стратегія поступової трансформації передбачає покрокове реформування бюджетного процесу шляхом впровадження бюджетування за результатами, у т. ч. за допомогою пілотних проектів у різних міністерствах і відомствах. Реформування бюджету спрямоване на підвищення ефективності бюджетної системи з метою підтримки масштабного громадського сектору. До цієї групи реформаторів належать Німеччина, Норвегія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція, Франція, Японія.

10.3 Бюджетне планування та прогнозування у світовій практиці.

Практика країн світу підтверджує, що успішний розвиток перспективного бюджетного планування забезпечується:

- 1) наявністю системи пріоритетних цілей державного розвитку, відповідно до яких будується діяльність органів влади та розподіляються бюджетні кошти;
- 2) надійною системою середньострокового (довгострокового) прогнозування;
- 3) чітким розмежуванням повноважень між гілками, рівнями й окремими органами державної влади з формування державної політики та розробки бюджетних проектів;
- 4) системним застосуванням інструментів бюджетного планування;
- 5) стабільним і комплексним нормативно-правовим регулюванням бюджетного планування.

Аналіз міжнародного досвіду бюджетного планування дозволяє виокремити такі функції, що виконуються перспективними бюджетними планами:

- 1) прогноз наслідків прийняття рішень у межах бюджетної політики;
- 2) інструмент проведення середньострокової бюджетної стратегії;
- 3) засіб посилення прозорості та ефективності розподілу бюджетних ресурсів;
- 4) інструмент забезпечення стабільності та наступності бюджетної політики.

Необхідність перспективного бюджетного планування (на період 3–5 років) є загально визнаною в зарубіжних країнах. Так, в Австралії, Іспанії, Швеції перспективне бюджетне планування охоплює чотири роки, фінансовий план у Новій Зеландії розробляється на три роки, в США і Німеччині бюджетні проектування розраховуються на п'ятирічний період.

Термін «бюджетне прогнозування» у перекладі з англійської мови («budgetary forecasting») означає обґрунтоване припущення, що базується на реальних розрахунках про напрями розвитку бюджету, можливі стани його доходів і витрат у майбутньому, засоби і терміни досягнення цих станів. Це невід'ємна частина бюджетного процесу, база бюджетного планування. Прогноз будується на ретельному вивченні інформації про стан бюджету на заданий момент; визначенні відповідно до виявлених закономірностей різних варіантів досягнення запланованих бюджетних показників; знаходженні в результаті аналізу найкращого варіанта розвитку бюджетних відносин.

У світовій практиці для складання бюджетних прогнозів використовуються два підходи: генетичний і нормативно-цільовий.

Кожна держава з урахуванням специфіки національної економіки та державних фінансів використовує певні підходи у бюджетному прогнозуванні, постійно удосконалюючи його методи в мінливих умовах як усередині країни, так і у світовій фінансовій системі.

10.4 Світовий досвід організації бюджетного контролю.

Бюджетний контроль – самостійний вид державного фінансового контролю, що здійснюється у бюджетній сфері діяльності держави та територіальних утворень. Бюджетний контроль є діяльністю уповноважених державних і місцевих фінансових органів з формування та виконання відповідних бюджетів і державних позабюджетних фондів з метою дотримання законності його суб'єктами на всіх стадіях бюджетного процесу для ефективного виконання державою й територіальними утвореннями своїх функцій і завдань.

В іноземних країнах розрізняють три системи функціонування органів бюджетного контролю:

- 1) централізована система бюджетного контролю у вигляді єдиної структури;
- 2) децентралізована система бюджетного контролю у вигляді відокремлених центральних органів бюджетного контролю та територіальних контрольно-рахункових органів, утворених з метою здійснення контролю в адміністративно-територіальних одиницях держави;

3) змішана система бюджетного контролю, за якої в державі паралельно існують центральні контрольні органи, їхні територіальні підрозділи та регіональні або муніципальні рахункові органи, створені на місцях територіальною владою; як правило, органи бюджетного контролю існують в різних гілках влади (законодавчій, виконавчій, судовій).

Моделі інституціональної організації бюджетного контролю представлено на рис. 10.1.

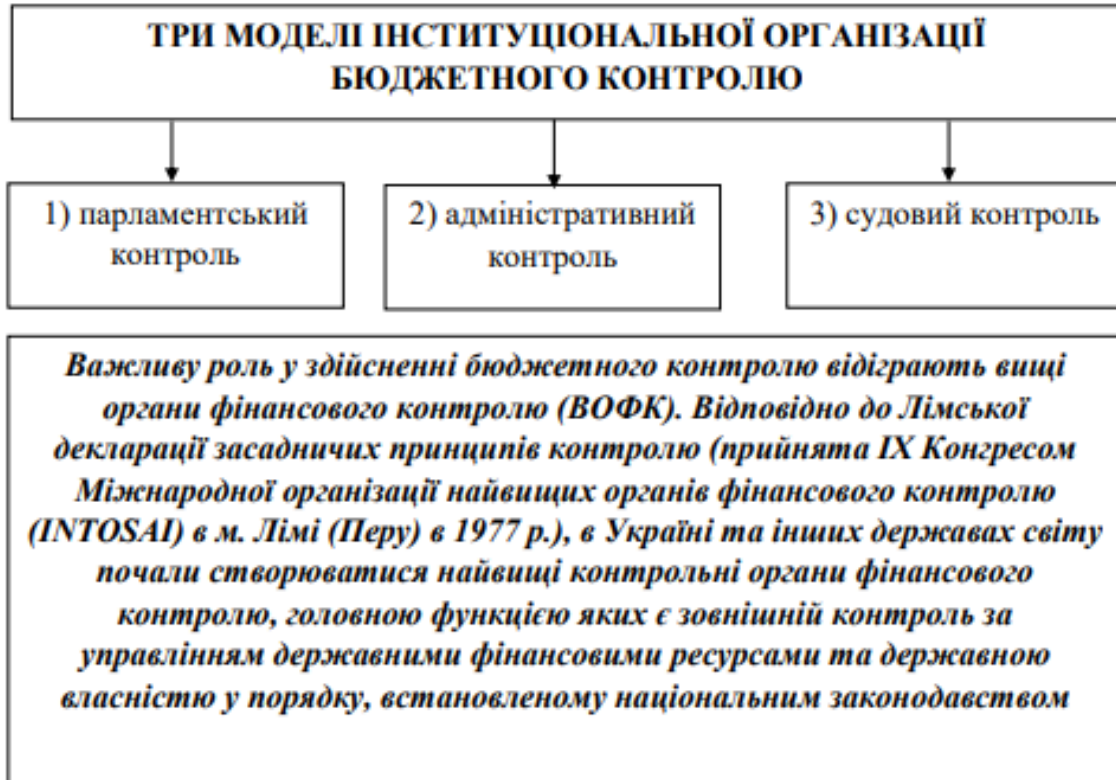

Рисунок 10.1. Моделі інституціональної організації бюджетного контролю

Перелік рекомендованих літературних джерел та законодавчо-нормативних актів

Базова та додаткова література:

1. Зубенко В.В. Сучасна бюджетна система: правила та процедури: Навчальний посібник. ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження». К., 2017. 184 с.
2. Дем'янишин В. Г., Погрішук Г. Б. Бюджетний менеджмент : підруч. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 532 с.
3. Юшко С. В. Бюджетний менеджмент : формування компетентностей на основі тренінгу : навч. посібн. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 255 с.
4. Гузар Б.С. Сучасний стан та напрями удосконалення бюджетного менеджменту в Україні. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/91.pdf.
5. Горбунов О.В. Бюджетний менеджмент як складова системи державного регулювання економіки. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2018. №2(36). С. 96-103.
6. Мартинюк О.А. Формування сучасної моделі бюджетного менеджменту. Агросвіт. №4. С. 15-20. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/4_2020/4.pdf.
7. Партин Г.О., Селюченко Н.Є. Фінансовий менеджмент: підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2018. 388 с.
8. Ситник Н. С., Стасишин А. В., Західна О. Р. та ін. Фінанси об'єднаних територіальних громад: навчальний посібник: за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 534 с.
9. Ватаманюк-Зелінська У.З., Ситник Н.С., Стасишин А.В., Круглякова В.В. Бюджетний менеджмент: навчальний посібник. Л.: Видавництво «Магнолія», 2021. 511 с.
10. Качула С. В., Лисяк Л. В., Добровольська О.В. Бюджетний менеджмент: навчальний посібник в схемах і таблицях. Дніпро: Монолит, 2022. 200 с.

Ресурси мережі Інтернет

11. Міністерство фінансів України : офіційний сайт. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
12. Державна служба фінансового моніторингу України : офіційний сайт. URL: <https://fiu.gov.ua/>.
13. Державна аудиторська служба України : офіційний сайт. URL: <https://dasu.gov.ua/>.
14. Верховна Рада України : офіційний сайт. URL: <https://www.rada.gov.ua/>.
15. Урядовий портал : офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>.
16. Комітет Верховної Ради України з питань бюджету: офіційний сайт. URL: <https://budget.rada.gov.ua/>.
17. Єдиний вебпортал використання публічних коштів. URL: <https://spending.gov.ua/new/about-portal>.
18. E-data – платформа відкритих даних у сфері публічних фінансів. URL: <https://edata.gov.ua/>.

19. Бази даних, реєстри та набори відкритих даних. URL: <https://edata.gov.ua/pages/courses/open-data/link-to-registers.html>.

Законодавчо-нормативні акти

20. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

21. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page#Text>.

22. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

23. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

24. Порядок використання коштів державного бюджету, передбачених для забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва: від 24.01.2020 р., №29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29-2020-п#n8>.

25. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації загальнодержавних заходів у сфері освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.02.2020 р., №131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/131-2020-п#n11>.

26. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р., №11. URL: http://ips.ligazakon.net/document/view/mf11003?an=3113&ed=2023_07_06.

27. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р., № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.

28. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.2013 р. №1203. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0161-14#n14>.

29. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text>.

30. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування доходів та інших надходжень державного бюджету : Наказ Міністерства фінансів України від 29.01.2013 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0291-13#Text>.

31. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів: Наказ Міністерства фінансів України від 23.08.2012 р., №938. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12#top>.

32. Про затвердження Порядку обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків державного сектору: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2015 р., №378. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-2015-%D0%BF#Text>.

33. Про затвердження Порядку складання, розгляду та затвердження, та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 р. № 228.

34. URL:

https://ips.ligazakon.net/document/view/kp020228?an=2&ed=2023_05_19.

35. Про внесення змін до Порядку організації роботи органів Державної казначейської служби України у процесі казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів за доходами та іншими надходженнями: Наказ Державної казначейської служби України від 05.12.2019 р. №342. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0342840-19#Text>.

Навчальне видання

БЮДЖЕТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

*конспект лекцій для здобувачів другого (магістерського) рівня
вищої освіти*

*ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування» денної форми
здобуття вищої освіти*

Укладач **Сіренко** Наталя Миколаївна

Формат 60x84 1/16 Ум. друк. арк. 5,38.

Тираж 30 прим. Зам. б/н

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету.
54008, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 490 від 20.02.2013 р.